युवामैत्री स्थानीय तह दिग्दर्शन, २०८०

#YFLG
FOR YOUTH & WITH YOUTH OF NEPAL

नेपाल सरकार
युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय
राष्ट्रिय युवा परिषद्
सानोठिमी, भक्तपुर

राष्ट्रिय युवा परिषद्–नेपाल
२०७२

राष्ट्रिय युवा परिषद्बाट स्वीकृत

युवामैत्री स्थानीय तह दिग्दर्शन, २०८०

नेपाल सरकार

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय

राष्ट्रिय युवा परिषद्

सानोठिमी भक्तपुर

सल्लाहकार

सुरेन्द्र बस्नेत - कार्यकारी उपाध्यक्ष

दिनेश घिमिरे - प्रशासकीय प्रमुख

सम्पादक

उप.प्रा. दिपेश घिमिरे

सम्पादन सल्लाहकार

तिलोत्तम पौडेल

चन्द्रा थापा

कमला ज्ञवाली

राजकुमारी खत्री

मिना शर्मा

विष्णु खत्री

विनिता कार्की

सुमिक्षा खड्का

भाषा सम्पादन: देवकी आचार्य (विद्यावारिधि)

प्रकाशक

राष्ट्रिय युवा परिषद्
भक्तपुर

फोन नं. ०१-६६३५१३३

इमेल: info@nyc.gov.np

प्रकाशन प्रति: ५००

पहिलो प्रकाशन: २०७९, श्रावण

संसोधन सहितको दोस्रो प्रकाशन: २०८०, भाद्र

प्रकाशन सहयोग

जागृति बाल तथा युवा सरोकार नेपाल

संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम (यु.एन.डि.पी.)

सर्वाधिकार: प्रकाशकमा

डिजाईन: ईकिगाई टेक्नोलोजी प्रा. ली. (९८४१३०२७०५)

नेपाल सरकार
युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय
राष्ट्रिय युवा परिषद
सानोठिमी, भक्तपुर, नेपाल
(..शाखा)

राष्ट्रिय युवा परिषद्-नेपाल
२०७२
सानोठिमी, भक्तपुर

प.सं.:
च.नं.:

मितिः २०८०/५/३

युवामैत्री स्थानीय शासन आजको आवश्यकता

वि.सं. २०७२ सालमा नेपालको संविधान जारी भएपछि देशमा संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय गरी तीन तहको सरकार स्थापित भएको छ। समग्र विकासलाई सकारात्मक परिणाम दिन तिनै तहको शासन प्रक्रियामा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नताको आवश्यकता रहन्छ। राष्ट्रिय युवा परिषद्ले युवाको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, राजनीतिक तथा मानसिक विकासको लागि विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। दिगो विकास लक्ष्य, राष्ट्रिय योजना आयोगको प्रक्षेपण, नेपालको संविधान, राष्ट्रिय युवा नीति, युथभिजन २०२५ ले लिएका उद्देश्य प्राप्तिका लागि युवाको समावेशी, प्रभावकारी, जवाफदेही, उत्तरदायी र सहभागितामूलक सहभागिता सुनिश्चित गराई लक्षित वर्ग तथा समुदायलाई लाभान्वित गराउन युवामैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा ल्याइएको हो।

यसै सन्दर्भमा राष्ट्रिय युवा परिषद्ले पनि स्थानीय तहलाई युवामैत्री स्थानीय शासन बनाउनको लागि आवश्यक पर्ने आधार तथा मापदण्ड तयार पारी स्थानीय सरोकारवालाहरूलाई अभिमूखीकरण गर्दै यो अवधारणालाई देशव्यापी रूपमा सञ्चालन गर्न लागिरहेको छ। परिषद्ले यस अघि नै वि.सं. २०७५ सालमा युवामैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा अगाडि ल्याएको थियो। जसमा देशभरबाट छानिएका १३ वटा स्थानीय तहमा नमुनाको रूपमा यस कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको थियो। त्यसैको निरन्तरता स्वरुप २०७९ मा दिग्दर्शनलाई विभिन्न सरोकारवालासँगको परामर्श पश्चात् परिमार्जन गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको थियो। युवामैत्री स्थानीय शासनको योजनालाई निरन्तरता दिन परिमार्जित यो दिग्दर्शनले स्थानीय सरकारलाई युवामैत्री बनाउनको लागि आवश्यक सूचकहरूको पहिचान, निर्धारण गर्नुपर्ने मापदण्ड र कार्यक्रमको ढाँचा समेत विकास गरिरहदा राष्ट्रिय युवा परिषद्को नेतृत्वमा सातै प्रदेशका ७७ वटा नै जिल्लामा यो आर्थिक वर्षको बजेटमा समेत युवामैत्री स्थानीय शासनलाई जोड दिइएको छ। युवा मैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शन २०७९ लाई थप परिमार्जन गरी युवामैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शन २०८० ल्याइएको छ। यसले स्थानीय सरकारले प्रवाह गर्ने सेवालाई युवामैत्री बनाउनको लागि आवश्यक पर्ने आधार उपलब्ध गराउनेछ भन्ने परिषद्को अपेक्षा रहेको छ।

यो दिग्दर्शन राष्ट्रिय युवा परिषद् तथा जिल्ला युवा समितिका प्रतिनिधि, स्थानीय तहका - जनप्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरु, विकास साझेदार, संयुक्त राष्ट्र संघीय संस्थाहरू, खेलकुद क्षेत्रका प्रतिनिधि, नागरिक समाजका प्रतिनिधि, संचारकर्मी, युवा संघ संस्था, बालक्लबका पूर्व सदस्य, अभियानकर्मी, कृषक, युवा उद्यमी, युवा स्वयंसेवक तथा युवामैत्री स्थानीय शासन अभियानकर्मीहरू लगायतका सरोकारवालाहरू तथा विज्ञको सामुहिक योगदानको उपलब्धि हो र यो दिग्दर्शन तयारीमा संलग्न रहनु भएको सम्पूर्ण व्यक्तिलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु। साथै दिग्दर्शनको तयारीमा प्राविधिक तथा प्रकाशनमा सहयोग पुर्याउने जागृति बाल तथा युवा सरोकार नेपाल र युएनडिपीलाई विशेष धन्यवाद् दिदै यसको कार्यान्वयन र निरन्तरताको निम्ति सहयोग, समन्वय र सहकार्यको लागि सबैसँग अपील गर्दछु ।

सुरेन्द्र बस्नेत
कार्यकारी उपाध्यक्ष

वेबसाइटः www.nyc.gov.np, इमेलः info@nyc.gov.np, ☎: 6630193 (फ्याक्स)
☎: 6638152 (कार्यकारी उपाध्यक्ष), ☎: 6635133 (प्रशासकीय प्रमुख), ☎: 6631276 (सहायता कक्ष)

नेपाल सरकार
युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय
राष्ट्रिय युवा परिषद
सानोठिमी, भक्तपुर, नेपाल
(...शाखा)

राष्ट्रिय युवा परिषद्-नेपाल २०७२ सानोठिमी, भक्तपुर

प.सं.:
च.नं.:

२०७२ सालमा स्थापित राष्ट्रिय युवा परिषदले युवाहरुको शसक्तीकरण, नेतृत्व विकास, उद्दमशीलता विकास, मुलप्रवाहीकरण र सर्वपक्षीयरुपमा सार्थक सहभागिता अभिबृद्धिका लागि पहलकदमी र वहसपैरवी गर्दै आएको पाइन्छ । युवा नीति २०७२ तथा युथ भिजन २०२५ ले परिलक्षित गरेका उद्येश्यहरु पुराहुनका लागि तवमात्र संभव छ जव स्थानीय तहदेखि नै युवाहरुको समावेशी, जवाफदेही र सार्थक सहभागिताको सुनिश्चितता गरिन सकिन्छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ ले युवाको परिभाषा भित्र परेका १६ देखि ४० वर्षका युवाको जनसङ्ख्या ४२.५६ प्रतिशत देखाएवाट अझै देशमा युवामैत्री तथा युवा लक्षित नीति निर्माण र कार्यक्रमको खाँचो देखिएको छ । यसै सन्दर्भमा युवामैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शन २०८० निर्माण तथा परिमार्जन गर्ने कार्यवाट यसमा उल्लेखित सूचकहरुलाई ध्यानमा राख्दै हरेक स्थानीय तह, निकाय, पदाधिकारी तथा नागरिक समाजवाट पहल भइ स्थानीय तहलाइ युवामैत्री बनाउने सम्मको योगदानको अपेक्षा गरिएको छ । यस कार्यविधिको निर्माणको कार्यमा निरन्तर सहयोग पुर्याउदै आएकोमा युएनडिपि, युनिसेफ, जागृती वाल तथा युवा सरोकार नेपाल तथा सम्पादक मण्डल, सरोकारवालाहरु प्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहान्छौं ।

दिनेश घिमिरे
प्रशासकीय प्रमुख

वेवसाईट :www.nyc.gov.np, इमेल : info@nyc.gov.np, ☎: 6630193 (फ्याक्स)
☎ : 6638152 (कार्यकारी अध्यक्ष), ☎ : 6635133(प्रशासकीय प्रमुख), ☎ : 6631276 (सहायता कक्ष)

विषयसूची

परिच्छेद एक ४

१.१ पृष्ठभूमी ४

१.२ युवामैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा ५

१.३ उद्देश्यहरू: ५

परिच्छेद-दुई ७

२.१ युवामैत्री स्थानीय तहसम्बन्धी कानूनी र नीतिगत व्यवस्थाहरू ७

क) सवैधानिक व्यवस्था: ७

ख) राष्ट्रिय युवा नीति: ७

ग) राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐन, २०७२ र नियमावली, २०७३ .... ८

घ) युथ भिजन २०२५ तथा दश वर्षे रणनीतिक योजना ८

ङ) सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५ .... ९

च) रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन २०७५ र उद्यमशीलता सम्बन्धी व्यवस्था ९

छ) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ .... १०

ज) पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना तथा प्रादेशिक योजनामा युवा १०

झ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन - २०७८ .... १२

२.२ युवासँग सम्बन्धित कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाहरू १३

क) अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र दिगो विकासका लक्ष्यहरू १३

ख) राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति, २०७७ : १४

ग) घरेलु हिंसा (संजाय तथा कसूर)ऐन, २०६६ : १४

घ) कार्यस्थलमा हुने यौन दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७१: १४

ङ) मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४: १४

मैत्री स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित अन्य प्रयासहरू १४

परिच्छेद-तीन १५

३.१ युवामैत्री स्थानीय शासनका रणनीतिक योजना १५

३.२ सोच १५

३.३ लक्ष्य १५

३.४ उद्देश्य १५

३.५) रणनीति तथा कार्यनीति १६
३.६) सूचकको प्रगतिको प्रमाणीकरण १८
३.७) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको प्रक्रिया १९
क) पूर्वतयारी तथा प्रारम्भिक चरण १९
ख) तयारी चरण १९
ग) कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको चरण २०
घ) घोषणा, प्रतिवेदन तथा तथा दिगोपनाको चरण २०

परिच्छेद-चार २१
४.१ युवामैत्री स्थानीय शासन स्थापनाको पद्धति तथा मूल्याङ्कन विधि २१
४.२ स्थानीय तहको मूल्याङ्कन २१
४.३ सरोकारवालाको भूमिका २१
४.४ वित्तीय स्रोत व्यवस्था २१
४.५ उपलब्धि मापनका न्यूनतम सूचक तथा अङ्कभार २१

परिच्छेद-पाँच २२
५.१ युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको संस्थागत व्यवस्था २२
१. स्थानीय तह स्तरीय समिति गठन प्रक्रिया तथा काम, कर्तव्य र अधिकार २२
क) समिति गठन २२
ख) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार २२

परिच्छेद-छ २४
६.१ स्थानीय तहको छनौट तथा घोषणा प्रक्रिया २४
क) युवामैत्री स्थानीय तहको घोषणा प्रक्रिया २४
ख) युवामैत्री स्थानीय तहको दिगोपना २४
ग) युवामैत्री स्थानीय शासन पद्धतीको छनौट २४
घ) युवामैत्री स्थानीय शासनको अवलम्बन र कार्यान्वयन २४
ङ) पुरस्कार तथा सम्मानको व्यवस्था २४
च) अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था २५
६.२) युवामैत्री स्थानीय तह अनुगमन समिति २५
६.३) अन्य थप समितिहरु गठन गर्न सकिने २५

६.४) काम कर्तव्य र अधिकार २५
६.५) दिगोपना २६
६.६) समन्वय २६

परिच्छेद-सात २७
७.१ विविध २७
क) नीति तथा कार्यविधि बनाउन सक्ने २७
ख) दिग्दर्शनको व्याख्या २७
ग) खारेज गरिएको २७

अनुसूचीहरू २८
अनुसूची १ .... २८
अनुसूची-२ .... ३२
अनुसूची-३ .... ३३
अनुसूची ४ .... ३६
अनुसूची ५ .... ३७
अनुसूची ६ .... ३८
अनुसूची ७ .... ३८
अनुसूची ८ .... ३९

परिच्छेद एक

परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

शारीरिक तथा मानसिक वृद्धि तथा विकासका दृष्टिले युवा उमेरलाई अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण रुपमा लिईन्छ । राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ का अनुसार १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहका व्यक्ति युवा हुन् । सिकाई तथा अनुभव प्राप्तिको दृष्टिकोणले १० देखि १९ वर्ष उमेर समूह विशिष्ट अवस्था हो । उक्त उमेरमा सिकेको कुरालाई कार्यान्वयन गर्ने तथा देशको विकास तथा रुपान्तरणमा योगदान गर्ने दृष्टिकोणले ४० वर्षसम्मको युवा उमेर उत्तिकै महत्त्वपूर्ण हुन्छ । युवा भनेका देशको विकास, समृद्धि तथा प्रगतिका सम्वाहक हुन् । यसर्थ युवालाई स्थानीय तहदेखिनै शासन प्रणालीमा जोड्दै, उनीहरूको सक्रिय सहभागिता, संलग्नता र सहकार्यमा सञ्चालन गरिने शासन प्रणालीलाई युवामैत्री शासन भनिन्छ । स्थानीय तहमा यस्ता युवाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नको लागि ल्याईएको शासकीय अवधारणा नै युवामैत्री स्थानीय शासन हो ।

नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना, राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२, राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐन, २०७२, युथ भिजन, २०२५, सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५, बालविवाह अन्त्यका लागि राष्ट्रिय रणनीति, २०७२, विद्यालय नर्स कार्यविधि, २०७७, विद्यालय स्वास्थ्य तथा नर्सिंग सेवा निर्देशिका लगायतका युवासँग सम्बन्धित कानून, ऐन, नीति नियम तथा रणनीति निर्माण भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् । यसले युवाको समग्र पक्षलाई सम्बोधन गर्दै शासकीय प्रक्रिया तथा प्रणालीमा उनीहरूको संलग्नताका सम्बन्धमा विभिन्न व्यवस्था गरेका छन् ।

सन् २०१५ को डिसेम्बर ९ मा संयुक्त राष्ट्र संघ सुरक्षा परिषद्को ७५७३ औं बैठकले पारित गरेको युवा, शान्ति तथा सुरक्षासँग सम्बन्धित प्रस्ताव नं. २२५० आफैमा महत्त्वपूर्ण दस्तावेज हो । यस प्रस्तावमा विश्वमा द्वन्द्वको रोकथाम, समाधान, स्थायी शान्ति निर्माण तथा न्याय र मेलमिलाप लगायतका क्षेत्रमा युवाले महत्त्वपूर्ण योगदान पुर्‍याउन सक्ने उल्लेख गरिएको छ । साथै युवाको सहभागितामा दिगो शान्तिका लागि समावेशी विकासको साझा अवधारणा समेत समाविष्ट गरिएको छ । यस प्रस्तावमा सहभागिता, संरक्षण, रोकथाम, साझेदारी र स्वतन्त्रता तथा पुर्नएकीकरण गरी पाँचवटा सवाल समेटिएका छन् । नेपाल सरकारले यस प्रस्तावलाई स्वीकृत गरी युथ भिजन, २०२५ र दिगो विकासका लक्ष्य, २०३० सँग एकीकृत गरी प्रस्ताव नं. २२५० को राष्ट्रिय कार्ययोजना, २०३० निर्माण सम्पन्न गरिसकेको छ । जसमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको संयोजकत्वमा निर्देशिक समिति रहेको छ । यसैगरी युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयका सचिवको नेतृत्वमा कार्यदल र सोही मन्त्रालयका सहसचिवको नेतृत्वमा प्राविधिक समिति समेत गठन भईसकेको छ । यस समितिले विभिन्न मन्त्रालय तथा अन्य सरोकार तथा साझेदार निकायहरूसँग समन्वय गरी काम सुरु गरिसकेको छ । यस कार्ययोजनाले नेपाली युवाको सामाजिक आर्थिक, राजनीतिक विकास, दिगो शान्ति तथा सुरक्षा स्थापनामा युवाको सार्थक सहभागिता तथा नेतृत्व विकासमा योगदान पुर्‍याउने लक्ष्य राखेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय नीति नियम तथा प्रस्तावको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै युवालाई शासकीय प्रक्रियामा जोड्दै लैजानुपर्ने आजको आवश्यकता रहेको छ । यसको लागि सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण सरोकारवाला पक्ष भनेको स्थानीय तहको सरकार हो । स्थानीय सरकारले बनाउने नीति नियम, कानून तथा कार्यविधिमा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नता, सहभागिता तथा साझेदारीको सुनिश्चितता आवश्यक छ । युवासँग सम्बन्धित क्षेत्रगत विषयहरू जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, खेलकुद लगायतका क्षेत्रमा उनीहरूको संलग्नता र सहभागितालाई प्रवर्द्धन गर्दै नीति नियमको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन मूल्याङ्कन लगायतका सवालमा युवाको सहभागिता तथा संलग्नतालाई प्रवर्द्धन गर्न सकेमा मात्र स्थानीय तहले प्रभावकारी रुपमा कार्य अगाडि बढाउन सक्छ । स्थानीय तहको कानून तथा नीति निर्माण, प्रक्रिया, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रक्रिया,

व्यवहार, सञ्चालन गरिने गतिविधि तथा अन्य आवश्यक क्षेत्र तथा तहमा युवाको संलग्नतालाई सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ ।

राज्यको पुर्नसंरचनासँगै स्थानीय तहका सरकार अधिकार र स्रोतको दृष्टिकोणले बलियो बनेका छन् । स्थानीय तहले प्राप्त गरेको संविधानिक जिम्मेवारी र नेपाल सरकारले पन्ध्रौं योजना मार्फत लिएको लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्न सहयोग पुऱ्याउनको लागि युवामैत्री स्थानीय शासनलाई संस्थागत रुपमा अगाडि बढाउन आवश्यक छ । जसबाट स्थानीय शासन प्रणालीमा युवाको सहभागिता तथा संलग्नतामा गरिने काम प्रभावकारी, गुणस्तरीय, सकारात्मक र अर्थपूर्ण हुन्छ र सुशासन अभिवृद्धिमा पनि महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँदछ।

१.२ युवामैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा

युवालाई राज्यको मूलप्रवाहीकरणमा ल्याएर सवल, सक्षम, प्रतिष्पर्धी र आत्मनिर्भर बनाउँदै राज्यका हरेक अङ्गमा सार्थक सहभागिता र संलग्नताको सुनिश्चितता गर्नु आवश्यक छ । जसले नेपाललाई आधुनिक, न्यायपूर्ण तथा समृद्ध बनाउने छ भने गुणस्तरीय, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका सवालको गुणस्तरीय विकास गर्न समेत योगदान पुऱ्याउँदछ । युवाको हितको लागि विभिन्न कानूनी नीतिगत, संरचनागत तथा प्रक्रियागत रुपान्तरणका प्रयासहरू गरी युवाको चाहना, सोचाई, लक्ष्य तथा उद्देश्यहरूलाई प्रभावकारी रूपमा संवोधन गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ ।

नेपालको संविधान जारी भएसँगै देशमा समावेशीकरणको व्यवहारिक अभ्यास सुरु भएको छ । नेपालको संविधानले युवा समुदायमा सिर्जनशीलता, उद्यमशीलताको विकास गर्दै देशको आधारभूत शक्तिका रूपमा उनीहरूलाई स्थापित गर्ने र उनीहरूको क्षमतालाई देश निर्माणको अभियानमा लगाउने कुरालाई महत्त्व दिएको छ । यसको लागि आवश्यक पर्ने कानून नीति, नियम तथा रणनीतिहरू तर्जुमा गर्ने कार्यको सुरुवात भएको छ । स्थानीय तहले सञ्चालन गर्ने समग्र कार्यमा लक्षित वर्ग तोकेर उनीहरूको सक्रिय र अर्थपूर्ण संलग्नता र साझेदारीमा मात्र काम गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । तर स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले युवालाई लक्षित वर्गको रुपमा लिएर उनीहरूको सहभागिता तथा साझेदारीलाई स्थानीय शासन प्रक्रियामा सुनिश्चित गराउने सम्बन्धमा स्पष्टरुपमा व्यवस्था भने गरेको छैन ।

यस अवस्थामा स्थानीय तहले तर्जुमा गर्ने नीति नियम, कानून, योजना, रणनीति लगायतका विभिन्न नीतिगत तथा कानूनी सवाल, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, खेलकुद लगायतका क्षेत्र तथा स्थानीय कानून र नीति निर्माण प्रक्रियामा युवालाई महत्त्व दिदै उनीहरूको सक्रिय सहभागिता, संलग्नता र साझेदारीलाई स्थापित गर्नु आवश्यक छ । नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई २२ किसिमको एकल अधिकार प्रदान गरेको छ । यससँग सम्बन्धित कानून निर्माण कार्यान्वयन, अनुगमन मूल्याङ्कन प्रक्रियामा युवासँगको समन्वय र साझेदारीमा गर्दा प्रभावकारी हुन जान्छ । युवा समुदाय एकातर्फ आफै लाभान्वित समूह हुन् भने अर्को तर्फ परिवर्तनका सम्वाहक पनि हुन् । यसर्थ स्थानीय तहका हरेक नीतिगत तथा कार्यक्रमगत तहमा हुने गतिविधिमा युवामैत्री वातावरण निर्माण गर्न सक्दा मात्र त्यसले समग्र शासकीय प्रक्रिया तथा पद्धतीको गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुन जान्छ । अनि देश विकास र रूपान्तरणको ठोस आधार तयार हुन्छ । यसर्थ युवाको शासन प्रणालीमा अर्थपूर्ण सहभागितालाई सुनिश्चित गर्दै उनीहरूको नेतृत्वलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय तहको नीति, संरचना, प्रणाली, कार्यप्रक्रिया तथा व्यवहारमा युवाको संस्थागत संलग्नता सुनिश्चित गर्नको लागि युवामैत्री स्थानीय शासनको आवश्यकता रहेको छ ।

युवा भनेका देशको विकास, समृद्धि तथा प्रगतिका सम्वाहक हुन् । यसर्थ युवालाई स्थानीय तहदेखिनै शासन प्रणालीमा जोड्दै, उनीहरूको सक्रिय सहभागिता, संलग्नता र सहकार्यमा सञ्चालन गरिने शासन प्रणालीलाई युवामैत्री शासन भनिन्छ । स्थानीय तहमा युवाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्नको लागि ल्याईएको शासकीय अवधारणा नै युवामैत्री स्थानीय शासन हो ।

१.३ उद्देश्यहरू:

यस दिग्दर्शनको प्रमुख उद्देश्य भनेको युवामैत्री स्थानीय शासनका न्यूनतम मापदण्डहरूको पहिचान र निर्धारण गर्नु रहेको छ । साथै यसका थप उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

- स्थानीय सरकारले निर्माण गर्ने नीति, नियम, कानून, कार्यविधि, रणनीति तथा कार्यक्रममा युवामैत्री प्रावधानहरू समावेश गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने,
- युवासँग सम्बन्धित क्षेत्रगत विषयवस्तु जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सीप तथा क्षमता अभिवृद्धि, गोपनियता, लैङ्गिक समानता लगायतको योजना निर्माण, बजेट विनियोजन, कार्यान्वयन लगायतका सवालमा स्थानीय सरकारको भूमिका प्रभावकारी बनाउने,
- स्थानीय तहका नीति नियम, कानून निर्माण प्रक्रियामा युवाको संलग्नतालाई सुनिश्चित गर्ने,
- संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय तहले बनाएका नीति, नियम, कानूनको कार्यान्वयनमा युवाको सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने,
- तीनै तहका सरकारले बनाएका नीति, नियम, कानून तथा कार्यविधिमा युवासँग सम्बन्धित रहेका प्रावधानहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,
- पछाडि पारिएका वर्ग, समुदाय, लिङ्ग, क्षेत्र, धर्म, जातजातिका युवालाई स्थानीय तहको मूलधारमा समावेश गर्दै स्थानीय शासनमा उनीहरूको सहभागिता र संलग्नतालाई सुनिश्चित गर्ने,
- यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, आदिवासी/जनजाति, दलित लगायतका पछाडि पारिएका वर्ग तथा समुदायका युवालाई शासन प्रक्रियाको मूलप्रवाहीकरणमा समाहित गर्ने,
- स्थानीय तहको सरकारले सञ्चालन गरेका योजनाहरूलाई युवासँगको साझेदारी तथा समन्वयमा पारदर्शी, जवाफदेही, सहभागितामूलक तथा कानूनी शासनयुक्त बनाउने ।

परिच्छेद-दुई

२.१ युवामैत्री स्थानीय तहसम्बन्धी कानूनी र नीतिगत व्यवस्थाहरू

नेपाली नागरिकको चाहना अनुसार संविधानसभा मार्फत नेपालको संविधान २०७२ मा जारी भयो । यस संविधानले नेपालमा संघीय शासन प्रणालीको स्थापना गऱ्यो र ७५३ वटा स्थानीय तह, ७ वटा प्रदेश तथा संघीय सरकार स्थापित भयो । युवाको क्षेत्रमा काम गर्नको लागि संघीय तहमा युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय, राष्ट्रिय युवा परिषद्, राष्ट्रिय खेलकुद परिषद्, युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष, नेपाल स्काउट लगायतका निकाय स्थापित भएका छन् । जसले शासन प्रक्रियामा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नता तथा सहकार्यको लागि काम गर्दछन् । प्रादेशिक सरकार अर्न्तगत सामाजिक विकास मन्त्रालय स्थापना भएका छन्, जसले युवाको सवाललाई हेर्ने गरी क्षेत्राधिकार तोकिएको छ । केही प्रदेशमा युवा मन्त्रालय नै स्थापना गरिएका छन् । यसैगरी स्थानीय सरकार पनि अत्यन्तै शक्तिशाली बनेका छन् । स्थानीयस्तरका सम्पूर्ण सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विकास निर्माण तथा रुपान्तरणको जिम्मेवारी पाएका छन् । स्थानीय तहले पाएका एकल तथा साझा अधिकारको कार्यान्वयनको लागि युवासँग समन्वय गर्न सकेमा प्रभावकारितामा वृद्धि भई लक्षित वर्ग तथा समुदायले बढीभन्दा बढी लाभ लिन सक्ने देखिन्छ । परिवर्तित राजनीतिक, सामाजिक, सांस्कृतिक सन्दर्भमा स्थानीय तहबाटै युवामैत्री शासनको सुरुवात गर्ने महत्त्वपूर्ण अवसर रहेको छ ।

क) संवैधानिक व्यवस्था:

नेपालको संविधानले शासकीय प्रक्रियामा युवाको सहभागिता तथा संलग्नताको सम्बन्धमा प्रस्ट रूपमा बोलेको छैन । यद्यपी संविधानले उनीहरूसँगको समन्वय र सहकार्यको लागि भने प्रशस्त आधार प्रदान गरेको छ । संविधानको धारा १७ (घ) मा संघसंस्था खोल्ने स्वतन्त्रतालाई मौलिक हक अर्न्तगत राखिएको छ । संविधानको भाग ४ अन्तर्गत धारा ५१ मा शासकीय प्रक्रिया तथा प्रणालीमा नागरिक सहभागिताका निश्चित क्षेत्रहरूको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । जसमा सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक तथा राजनीतिक अधिकारको संरक्षण तथा संवर्द्धन गर्ने, शासन प्रक्रियालाई भ्रष्टाचार मूक्त तथा सुशासनयुक्त बनाउने, नेपाल पक्ष भएका अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताहरूको कार्यान्वयनमा नागरिक सहभागिताको अपेक्षा राखिएको छ । जसमा युवाले आफ्नो स्थान तथा क्षेत्रबाट योगदान गर्न सक्ने देखिन्छ । यसैगरी विकास निर्माणको प्रक्रियामा जनसहभागिता अभिवृद्धि गर्ने, विकासको प्रतिफल वितरण गर्ने क्रममा विपन्न तथा पछाडि पारिएका वर्ग, समुदाय, क्षेत्र, लिङ्ग, धर्मका व्यक्तिलाई प्राथमिकता दिँदै न्यायोचित रूपमा पाउने व्यवस्था मिलाउने उल्लेख छ । साथै संविधानले स्थानीय, प्रादेशिक तथा संघीय तीनै तहको सरकारका एकल तथा साझा अधिकारको बारेमा स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरेको छ । संविधानको अनुसूची ८ ले स्थानीय तहलाई २२ किसिमका एकल अधिकार प्रदान गरेका छन् । यस्ता अधिकारहरूको कार्यान्वयन गर्ने, लक्षित वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिलाई बढीभन्दा बढी लाभान्वित बनाउने कार्यमा युवाको भूमिका अत्यन्तै महत्त्वपूर्ण रहन्छ ।

ख) राष्ट्रिय युवा नीति:

नेपाल सरकारले राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ तर्जुमा गरी लागू गरेको छ । यसले युवालाई हरेक क्षेत्रमा नेतृत्वदायी भूमिकामा स्थापित गराउने दूरदृष्टि राखेको छ । यस नीतिका प्रमुख लक्ष्यहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- देश निर्माण तथा राष्ट्रिय विकासमा युवा वर्गको भूमिका र सम्भाव्यताको विकास र विस्तार गर्ने,
- युवालाई राष्ट्र एवं राष्ट्रियता, नागरिक तथा शासन प्रणालीप्रति प्रतिवद्ध र समर्पित बनाउदै उत्तरदायी तथा जवाफदेहि बनाउने,

- युवा वर्गमा सिर्जनशीलता, उद्यमशीलताको विकास गर्दै उनीहरूमा रहेको क्षमताको उजागर गर्ने,
- नैतिक, सुसंस्कृत, सिर्जनशील तथा व्यवसायिक रूपमा दक्ष युवा तयार पार्ने,
- राष्ट्रका राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक क्षेत्रका सबै तहका नीति निर्माण, निर्णय एवं कार्यान्वयन प्रक्रियामा सहभागी गराउने,
- लैङ्गिक संवेदनशीलतामा आधारित अर्थपूर्ण संलग्नताका माध्यमबाट नेतृत्व क्षमता विकास गरी युवालाई राष्ट्रिय विकासको संवाहक शक्तिका रूपमा स्थापित गर्ने,
- शिक्षा आर्जनका क्रममा रहेका समाजमा आफ्नो पहिचान स्थापित गर्ने संवेदनशील अवस्थामा रहेका युवाको शिक्षा, रोजगारी, वृत्ति विकास लगायतका वैयक्तिक एवं सामाजिक विकासमा सघाउने,
- प्राथमिकता तथा विशेष प्राथमिकताको समूहमा रहेका युवालाई सकारात्मक विभेदका माध्यमबाट सशक्त गरी विकासको मूल प्रवाहमा ल्याउने लगायत रहेका छन् ।

ग) राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐन, २०७२ र नियमावली, २०७३

युवाको हकहितको संरक्षण र संवर्द्धन गरी समुन्नत देश निर्माणका लागि सक्षम नागरिक तयार पार्नको लागि युवालाई सशक्तिकरण गर्नु आवश्यक छ । यसको लागि व्यवस्थापिका संसद्ले राष्ट्रिय युवा परिषद् ऐन, २०७२ जारी गरेको छ । यसै ऐन अर्न्तगत राष्ट्रिय युवा परिषद् समेत गठन भएको छ । ऐनको दफा ६ मा परिषद्को काम, कर्तव्य तथा अधिकारको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । जुन देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- युवा सम्बन्धी दीर्घकालीन नीति तर्जुमा गरी नेपाल सरकार समक्ष पेश गर्ने र नेपाल सरकारबाट स्वीकृत नीतिको अधिनमा रही युवा सम्बन्धी योजना तथा कार्यक्रम बनाई लागू गर्ने,
- विकास निर्माण तथा समाज सेवाको क्षेत्रमा युवालाई स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक नीति निर्धारण गर्ने,
- युवालाई राष्ट्र निर्माणमा सहभागी हुन तथा देश निर्माणमा केन्द्रित भई अघि बढ्न उत्प्रेरित गर्ने,
- युवा विकास, सशक्तीकरण एवं मूलप्रवाहीकरण सम्बन्धी विषयमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने लगायत रहेका छन् ।

राष्ट्रिय युवा परिषद् नियमावली, २०७३ मा परिषद्मा आवद्ध हुन चाहने संघसंस्थालाई आवद्धता प्रदान गर्ने सम्बन्धी शर्त र प्रक्रिया स्वीकृत गर्ने, युवा सूचना केन्द्र सञ्चालन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने लगायतका अधिकार थप गरेको छ । हालसम्म ४५० भन्दा बढी नागरिक संघसंस्था परिषदमा आवद्ध भईसकेका छन् ।

घ) युथ भिजन २०२५ तथा दश वर्षे रणनीतिक योजना

राष्ट्रिय युवा नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि युथ भिजन, २०२५ सहितको दश वर्षे रणनीतिक योजना बनाईएको छ । युथ भिजन २०२५ युवाका अधिकार, चाहना र आवश्यकतालाई मूर्त रुप दिने दूरगामी दृष्टिका साथ तय गरिएको ठोस र विशिष्ट रणनीतिक कार्ययोजना हो, जसले चार “अ” र चार “स”को निर्देशक सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गरेको छ । चार “अ” निम्न छन्

क) अधिकारको सुनिश्चितता र दायित्वबोध

ख) आम समृद्धि, दिगो विकास र शान्ति

ग) अनेकतामा राष्ट्रिय एकता र सह अस्तित्व

घ) अनुभव र तथ्यबाट सत्यको खोजी

यसैगरी चार "स" निम्न छन्

क) सामाजिक न्याय र समानता

ख) समावेशीता र समविकास

ग) संरक्षण र संवर्द्धन

घ) सहभागिता र सहकार्य

दश वर्षे रणनीतिक योजना र कार्यक्रमका पाँच स्तम्भ पनि पहिचान गरिएको छ । जुन देहाय बमोजिम रहेका छन् :

क) गुणस्तरीय र व्यवसायिक शिक्षा

ख) रोजगारी, उद्यमशीलता र सीप विकास

ग) स्वास्थ्य र सामाजिक सुरक्षा

घ) युवा परिचालन, सहभागिता र नेतृत्व विकास

ङ) खेलकुद र मनोरञ्जन

ङ) सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य अधिकार ऐन, २०७५

यस ऐनको दफा ३ ले प्रत्येक महिला तथा किशोरकिशोरीलाई यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा सेवा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित गरेको छ । यसैगरी दफा १९ मा ईजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र स्वास्थ्यकर्मीले महिलाको प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना दिने, कागजात तथा निजलाई प्रदान गरिएको परामर्श र सेवा सम्बन्धी सबै अभिलेख गोप्य राख्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । दफा २० मा हरेक किशोरकिशोरीले स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी परीक्षण गराउने, परामर्श लिने र उपचार प्राप्त गर्ने अधिकार रहेको छ ।

च) रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन २०७५ र उद्यमशीलता सम्बन्धी व्यवस्था

रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐनले प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक सुनिश्चित गरेको छ । यसैगरी क्षमता अनुसारको रोजगारी छनौट गर्ने, अवसर प्रदान गर्न तथा रोजगारीको शर्त अवस्था तथा बेरोजगार सहायताका बारेमा समेत स्पष्ट रुपमा व्यवस्था गरेको छ । ऐनले कुनै खास वर्ग तथा समुदायको धर्म, लिङ्ग, वर्ण, वर्ग, जातजाति, लिङ्ग, भाषा, क्षेत्र आदिको आधारमा भेदभाव गर्न नपाईने व्यवस्था गरिएको छ । प्रत्येक व्यक्तिलाई रोजगारीको अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ ।

नेपालको संविधानमा देशको विकासमा युवा जनशक्तिलाई परिचालन गर्न राज्यले विशेष नीति अवलम्बन गर्ने उल्लेख छ । कुनैपनि देशको संवृद्धि र उन्नती राज्यमा रहेका युवामा आशा, उत्साह, राष्ट्रिय भावना, जिम्मेवारी वोध, सीप विकास र रोजगार तथा स्वरोजगारका उपयुक्त अवसरहरू उपलब्धिसँग जोडिन्छ । युवालाई उद्यमी बन्न प्रेरित गर्दै उनीहरूको विद्यमान आवश्यकता, समस्या एवं चुनौती तथा सवालहरूलाई सर्वाधिक महत्त्वका साथ सम्बोधन गर्नु आवश्यक छ । पाँचौ पञ्चवर्षीय योजनादेखि नै युवाहरूको भूमिकालाई सम्बोधन गर्ने प्रयास भएतापनि चालु पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजनाले युवा उद्यमशीलतामा विशेष जोड दिएको छ । यसैगरी नेपाल सरकारले आफ्नो वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेटमा राष्ट्रपति युवा महिला उद्यम कार्यक्रम, उपराष्ट्रपति युवा पुनर्स्थापना कार्यक्रम, प्रधानमन्त्री स्वरोजगार कार्यक्रम, युवा उद्यमका लागि शैक्षिक प्रमाणपत्रका आधारमा ऋृण दिने कार्यक्रम, लोपोन्मुख परम्परागत सीप युवा पुस्तामा हस्तान्तरण, प्रवर्द्धन तथा प्रमाणीकरण जस्ता युवा उद्यमशीलतासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेको छ ।

छ) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ जनसहभागिता, उत्तरदायित्व तथा पारदर्शितालाई सुनिश्चित गरी सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने उद्देश्यले संसद्ले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ जारी गरेको छ । यस ऐनले शासन प्रणालीको तल्लो तहदेखिनै नागरिकको सक्रिय र अर्थपूर्ण संलग्नतालाई सुनिश्चित गर्दै सुशासन प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्य राखेको छ । ऐनको दफा १५ मा स्थानीय तहले स्थानीयस्तरमा विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धी कार्य गर्दा आफ्नो क्षेत्रभित्रका उपभोक्ता, निजी क्षेत्र, सामुदायिक संघसंस्था, सहकारी संस्था तथा गैरसरकारी क्षेत्रको परिचालन र समन्वय प्रवर्द्धनलाई प्रोत्साहन गर्न सक्ने व्यवस्था छ । थप व्यवस्थाहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्:

- स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, आर्थिक, रणनीतिगत विषय क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्ने,
- स्थानीय तहले योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय वुद्धिजीवि, विषय विज्ञ, अनुभवी, पेशाविद्, सीमान्तीकृत तथा लोपोन्मुख समुदाय, महिला, बालबालिका, किशोरकिशोरी, दलित, युवा, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायतका सरोकारवालाहरूको अधिकतम सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने,
- प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने विषयवस्तुमा नागरिकको सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने,
- स्थानीय तहको सरकारले आफ्नो कार्यालयबाट सम्पादन गरिने कार्य मितव्ययी, प्रभावकारी, नियमितता र कार्यदक्षतापूर्ण ढंगबाट सम्पादन गर्न वित्तीय प्रतिवेदन प्रणालीलाई विश्वसनीय बनाउने तथा प्रचलित कानून बमोजिम कार्यसम्पादन गर्ने,
- सामाजिक जवाफदेहिता अभिवृद्धि गर्ने संयन्त्रको माध्यमबाट नागरिक सहभागितालाई बढाउँदै स्थानीय तहको सरकारको कार्य सम्पादनमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने,
- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, उत्तरदायी र जवाफदेही बनाउन सार्वजनिक परीक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाई जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने ।

ऐनको दफा ११ (ज) बमोजिम प्रारम्भिक बालशिक्षा तथा विद्यालय शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कानून बनाउने, कार्यान्वयन गर्ने तथा नियमन गर्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित गाउँ तथा नगरपालिकाको रहेको छ । यसैगरी सोही दफाको (झ) बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई सम्बन्धी सम्पूर्ण नीति तथा कानून निर्माण, कार्यान्वयन र नियमन लगायतका विषयवस्तु स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रमा रहेको छ ।

ऐनमा बालबालिका, महिला तथा किशोरकिशोरी र युवा विरुद्धको हिंसा, छुवाछुत, दाईजो, मानव बेचबिखन, छाउपडी, कमलरी प्रथा जस्ता सामाजिक कुरीति तथा अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने लगायतको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा रहेको छ । स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार १९ क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासको लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत तथा विषयगत योजना बनाउँदा सम्पूर्ण प्रक्रियामा युवाका अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समावेश गर्नुपर्ने व्यवस्था समेत ऐनले गरेको छ ।

ज) पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना तथा प्रादेशिक योजनामा युवा

पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजनामा युवाका सम्बन्धमा विभिन्न नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ । यस योजना अनुसार युवासँग सम्बन्धित सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति देहाय बमोजिम रहेको छ :

क) सोच:

युवाको सर्वाङ्गीण विकास राष्ट्र निर्माणको प्रमुख आधार

ख) लक्ष्य:

स्वस्थ, सकारात्मक सोचयुक्त, उद्यमशील, सिर्जनशील, अधिकारप्रति सचेत र कर्तव्यप्रति प्रतिवद्ध युवा शक्तिको विकास र परिचालन गर्ने,

ग) उद्देश्यः

- युवामा दक्षता र क्षमताको विकास गर्नु,
- युवालाई उद्यमशील, रोजगारमूलक र स्वरोजगार बनाउनु,
- शासकीय प्रक्रिया एवं सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक रूपान्तरणमा युवाको सार्थक सहभागिता अभिवृद्धि गर्नु,
- युवालाई आत्मनिर्भर, स्वावलम्बी र चरित्रवान बनाउनु ।

घ) रणनीति

- प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकासमा अवसर विस्तार गर्ने,
- युवालाई उद्यम र व्यवसाय सञ्चालनमा प्रोत्साहन गर्ने,
- युवाद्वारा सञ्चालित उद्यम, व्यवसाय तथा उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने,
- वित्तीय स्रोत साधनमा युवाको पहुँच विस्तार गर्ने,
- तीन तहको नीति निर्माणदेखि कार्यान्वयनसम्म युवाको समावेशी र सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- युवामा स्वयंसेवी संस्कृतिको विकास गर्ने,
- स्काउटको संरचनालाई विकास र विस्तार गर्ने ।

ङ) कार्यनीति

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिमका अवसर अभिवृद्धि गरी युवा उद्यमशीलताका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच सहकार्य गरिने छ ।
- व्यवसायिक सीप विकासका लागि आवश्यक पर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक तालिमको पाठ्यक्रम विकास र तर्जुमा गर्दा तालिम प्रदायक निकाय, प्रदेश र स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गरिने छ ।
- युवामा उद्यमशीलता र विकासका लागि बजारको माग अनुसार परामर्श सेवा तथा पैरवी सेवा र प्राविधिक सहयोग विस्तार गरिने छ ।
- युवालाई उद्यमशील, रोजगार र स्वरोजगार बनाउन आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउन हरेक स्थानीय तहमा संयन्त्रहरू विकास गरिने छ ।
- वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका, ज्ञान, सीप, प्रविधि, पुँजी र अनुभवलाई स्वदेशमा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिने छ ।
- परम्परागत पेसा र व्यवसायको जगेर्ना, परिष्कृत, प्रवर्द्धन र व्यवसायीकरणमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- युवामैत्री उद्यमशीलता सम्बन्धी परामर्श तथा पैरवी सेवा र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराईने छ ।
- युवा उद्यमशीलता तथा रोजगार अभिवृद्धिको लागि अन्तरनिकाय समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाईने छ ।
- युवाद्वारा सञ्चालित उद्यम तथा व्यवसायको बिमा र कर्जाको सुरक्षणको व्यवस्था गरिने छ ।

- बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट उद्यम तथा व्यवसाय सञ्चालनका लागि युवालाई सहज रूपमा सहुलियतपूर्ण कर्जाको सुविधा उपलब्ध गराईने छ ।
- सार्वजनिक नीजि साझेदारीको माध्यमबाट युवा लक्षित उद्यम व्यवसायको प्रवर्द्धन गरिने छ ।
- युवामा सिर्जनशीलता एवं उद्यमशीलताको विकास गर्न युवाद्वारा सञ्चालित नवप्रवर्तनीय आयोजनामा प्रतिष्पर्धाको माध्यमबाट लगानी गरिने छ ।
- प्रत्येक प्रदेशमा एक/एक वटा युवा नवप्रवर्तन केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
- हरेक स्थानीय तहमा नमुना युवा संसदको अभ्यास र युवाक्लबको गठन तथा परिचालन गरिने छ ।
- शासकीय प्रक्रिया, नीति निर्माण तथा कार्यान्वयनमा युवाको समावेशी सहभागिता अभिवृद्धि गरिने छ ।
- तीन तहका सरकार, नीजि क्षेत्र र गैरसकारी क्षेत्रबाट निर्माण गरिने नीति नियमहरू युवामैत्री बनाईने छ ।
- देशको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा युवालाई जिम्मेवार बनाउन स्वयंसेवा कार्यलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिने छ ।
- सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, विभेद र असमानता विरुद्ध युवा परिचालन गरिने छ ।
- प्रदेश र स्थानीय तहको सहकार्यमा स्काउटको आधारभूत मूल्य मान्यताको विस्तार गरिने छ ।

सातवटै प्रदेशले प्रादेशिक योजना निर्माण गरी लागू गरेका छन् । यस्ता प्रादेशिक योजनाले युवासँग सम्बन्धित विभिन्न व्यवस्था गरेका छन् । जसमा एकातर्फ युवासँगको साझेदारी, समन्वय तथा सहकार्यमा शासन प्रक्रियालाई बढी पारदर्शी, जनमुखी तथा उत्तरदायी बनाउने लक्ष्य राखिएको छ भने अर्को तर्फ युवा लक्षित विभिन्न कार्यक्रम तथा योजना समेत तर्जुमा गरी लागू गरेका छन् ।

झ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन - २०७८

नेपाल सरकारले स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन – २०७८ सालमा जारी गरेको छ । जसले स्थानीय तहको वार्षिक योजना निर्माण तथा बजेट विनियोजन प्रक्रियालाई सहभागितामूलक बनाई बढीभन्दा बढी प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने उल्लेख छ । निर्देशिकाले योजना तथा बजेट तर्जुमा सहभागितामूलक रूपमा नतिजामूलक ढंगबाट गर्नुपर्ने उल्लेख छ । उक्त निर्देशिकामा वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमाको सात चरणको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । जुन देहाय बमोजिम रहेका छन्ः

१) संघ तथा प्रदेशबाट वित्तीय हस्तान्तरणको खाका एवं बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा मार्गदर्शन प्राप्त गर्ने,

२) स्रोत अनुगमन र कुल बजेट सीमा निर्धारण

३) वस्ती/टोलस्तरबाट योजना छनौट

४) वडास्तरीय योजना प्राथमिकीकरण

५) बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिबाट बजेट तथा कार्यक्रम तयारी

६) गाउँ/नगर कार्यपालिकाको बैठकबाट बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृति गरी सभामा पेश गर्ने

७) गाउँ/नगर सभाको बैठकमा बजेट तथा कार्यक्रम स्वीकृत गर्ने ।

यी सात चरण मध्ये तेस्रो चरणको बस्ती/टोल स्तरबाट आयोजना/कार्यक्रम छनौट गर्ने क्रममा युवाले सक्रिय रूपमा सहभागी भएर शासन प्रणालीमा आफ्नो बलियो उपस्थिति देखाउन सक्छन् । यसक्रममा योजना तर्जुमा प्रक्रियामा आफू

संलग्न भएर सीमान्तीकृत र पछाडि पारिएका वर्ग तथा समुदायलाई प्राथमिकतामा राखेर योजना तर्जुमाको लागि पहल गर्न सक्छन् । यसैगरी युवाले आफ्नो वर्ग तथा समुदायको लागि पनि आवश्यक पर्ने योजना तथा कार्यक्रमलाई व्यवस्थित ढंगले प्रक्रियागत रूपमा माग गर्न सक्छन् । जसले गर्दा स्थानीय तहबाट युवामैत्री शासनको लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण हुन्छ।

२.२ युवासँग सम्बन्धित कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाहरू

क) अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता र दिगो विकासका लक्ष्यहरू

संयुक्त राष्ट्रसंघको अगुवाईमा सन् २०३० सम्म प्राप्त गर्ने निर्धारण गरिएका १७ वटा विश्वव्यापी लक्ष्यहरूलाई दिगो विकासका लक्ष्यको रूपमा लिईन्छ । यस अन्तर्गत १७ वटा मूल लक्ष्य रहेका छन् १६९ परिमाणात्मक लक्ष्यहरू तोकिएका छन् । यस लक्ष्यमा रहेका मध्ये लक्ष्य नं. १, २, ३, ४, ५, ६, ९, ११, १६ र १७ गरी कुल १० वटा लक्ष्यहरू प्रत्यक्ष रूपमा र बाँकी रहेका अन्य लक्ष्यहरू परोक्ष रूपमा युवासँग सम्बन्धित रहेका छन् । नेपालले पनि सन् २०३० भित्रमा न्यायपूर्ण तथा समृद्ध देश बनाउने योजनाको साथ दिगो विकासका लक्ष्यहरू कार्यान्वयन सुरु गरेको छ । आधारभूत तथा माध्यामिक शिक्षा, प्राथमिक स्वास्थ्य उपचार, पिउने पानीको सहज आपूर्ति र सरसफाई, कृषि, पूर्वाधार विकास, लैङ्गिक समानता, गरिबी निवारण, वातावरण संरक्षण, सामाजिक सुरक्षा, विपद् व्यवस्थापन, सुशासन स्थापना लगायतका विषयहरू स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारका विषय बनेका छन् । जुन दिगो विकास लक्ष्यसँग सम्बन्धित रहेका छन् ।

महिला, बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको स्वास्थ्य सम्बन्धी विश्वव्यापी रणनीति, २०१६ ले हरेक उमेर समूहका व्यक्तिहरूको शारीरिक, मानसिक तथा सामाजिक स्वास्थ्य र आरोग्यताको स्थिति उच्च मापदण्डमा पुऱ्याउने लक्ष्य लिएको छ । यसैगरी यस रणनीतिले पोषण, शिक्षा, सरसफाई, स्वास्थ्य तथा पूर्वाधार सहितका जीवन बदल्ने लक्ष्यहरूका पहिचान गर्दै त्यसको कार्यान्वयनमा जोड दिएको छ । जुन युवा तथा किशोरकिशोरीको स्वास्थ्य सुधार तथा विकासका लागि चाहिने आवश्यक कुरा हुन् ।

सन् २०१५ को डिसेम्बर ९ मा संयुक्त राष्ट्र संघ सुरक्षा परिषद्को ७५७३ औं बैठकले पारित गरेको युवा, शान्ति तथा सुरक्षासँग सम्बन्धित प्रस्ताव नं. २२५० आफैमा महत्त्वपूर्ण दस्तावेज हो । यस प्रस्तावमा विश्वमा द्वन्द्वको रोकथाम, समाधान, स्थायी शान्ति निर्माण तथा न्याय र मेलमिलाप लगायतका क्षेत्रमा युवाले महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने उल्लेख गरिएको छ । साथै युवाको सहभागितामा दिगो शान्तिका लागि समावेशी विकासको साझा अवधारणा समेत समाविष्ट गरिएको छ । यस प्रस्तावमा सहभागिता, संरक्षण, रोकथाम, साझेदारी र स्वतन्त्रता तथा पुनर्एकीकरण गरी पाँचवटा सवालहरू समेटिएका छन् । नेपाल सरकारले यस प्रस्तावलाई स्वीकृत गरी युथ भिजन, २०२५ र दिगो विकासका लक्ष्य, २०३० सँग एकीकृत गरी प्रस्ताव नं. २२५० को राष्ट्रिय कार्ययोजना २०३० निर्माणको सम्बन्धमा छलफल सुरुवात गरेको छ । जसमा सम्माननीय प्रधानमन्त्रीको संयोजकत्वमा निर्देशक समिति रहेको छ । यसैगरी युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयका सचिवको नेतृत्वमा कार्यदल र सोही मन्त्रालयका सहसचिवको नेतृत्वमा प्राविधिक समिति समेत गठन भईसकेको छ । यस समितिले विभिन्न मन्त्रालय तथा अन्य सरोकार तथा साझेदार निकायहरूसँग समन्वय गरी काम सुरु गरिसकेको छ । यस कार्ययोजनाले नेपाली युवाको सामाजिक आर्थिक, राजनीतिक विकास, दिगो शान्ति तथा सुरक्षा स्थापनामा युवाको सार्थक सहभागिता तथा नेतृत्व विकासमा योगदान पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय तथा राष्ट्रिय नीति नियम, तथा प्रस्तावको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्दै युवालाई शासकीय प्रक्रियामा जोड्दै लैजानुपर्ने आजको आवश्यकता रहेको छ । यसको लागि सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण सरोकारवाला पक्ष भनेको स्थानीय तहको सरकार हो । स्थानीय सरकारले बनाउने नीति नियम, कानून तथा कार्यविधि तथा संरचनाहरुमा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नता, सहभागिता तथा साझेदारीको सुनिश्चितता आवश्यक छ । युवासँग सम्बन्धित क्षेत्रगत विषयहरू जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, उद्यमशीलता, सीप, खेलकुद लगायतका क्षेत्रमा उनीहरूको संलग्नता र सहभागितालाई प्रवर्द्धन गर्दै नीति नियमको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन मूल्याङ्कन लगायतका सवालमा युवाको सहभागिता तथा संलग्नतालाई प्रवर्द्धन गर्न सकेमा मात्र स्थानीय तहले प्रभावकारी रूपमा कार्य अगाडि बढाउन सक्छ । स्थानीय तहको कानून तथा नीति निर्माण, प्रक्रिया, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रक्रिया, व्यवहार, सञ्चालन गरिने गतिविधि तथा अन्य आवश्यक क्षेत्र र तहमा युवाको संलग्नतालाई सुनिश्चित गर्नु आवश्यक छ ।

ख) राष्ट्रिय लैङ्गिक समानता नीति, २०७७ :

यस नीतिले महिला, बालबालिका, यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक माथि हिंसा, विभेद, असमानता, कुरीति तथा सामाजिक रूपमा रहेका हानिकारक अभ्यास तथा व्यवहारको अन्त्यको नीतिगत सुनिश्चितता प्रदान गरेको छ । यसैगरी लैङ्गिक समानता स्थापना गर्नका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको समन्वय र सहकार्यलाई सुदृढ बनाउँदै राज्यका तीनवटै तहमा लैङ्गिक उत्तरदायी शासन पद्धतीलाई संस्थागत गर्न योजना, नीति, तथा कार्यक्रम, वार्षिक बजेट तथा सेवा प्रवाहलाई लैङ्गिकमैत्री बनाई समृद्ध र न्यायपूर्ण राज्यको स्थापनाको बारेमा नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । साथै घरेलु हिंसा, मानव बेचबिखन, तथा ओसारपसार, महिलामाथि हुने घरेलु तथा यौन हिंसा, छाउपडी, बहुविवाह, दाईजो प्रथाले महिलामाथिको शारीरिक तथा मानसिक हिंसाको अन्त्यको लागि पनि व्यवस्था गरेको छ ।

ग) घरेलु हिंसा (संजाय तथा कसूर)ऐन, २०६६ :

प्रत्येक व्यक्तिको सुरक्षित र सम्मानजनक तवरले बाँच्न पाउने अधिकारको सम्मान गर्दै घरपरिवारसँग गाँसिएर हुने हिंसाजन्य कार्यलाई दण्डनीय बनाई त्यस्तो कार्य नियन्त्रण गर्न र घरेलु हिंसाबाट पीडित व्यक्तिलाई संरक्षण गरी न्याय प्रदान गर्न यो ऐन जारी भएको हो । यस ऐनले घरेलु हिंसाको उजुरी नेपाल प्रहरी वा राष्ट्रिय महिला आयोग वा स्थानीय तहमा पनि दिन सकिने व्यवस्था गरेको छ । घरेलु हिंसा नियन्त्रणमा स्थानीय तहको भूमिकालाई पनि यसले थप व्याख्या गरेको छ ।

घ) कार्यस्थलमा हुने यौन दुर्व्यवहार (निवारण) ऐन, २०७१:

सुरक्षित स्वच्छ तथा मर्यादित वातावरणमा काम गर्न पाउने प्रत्येक व्यक्तिको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै कार्यस्थलमा हुने यौनजन्य दुर्व्यवहारलाई निवारण गर्ने यस ऐनको मुख्य उद्देश्य रहेको छ ।

ङ) मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार (नियन्त्रण) ऐन, २०६४:

मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्न र त्यस्तो कार्यबाट पीडित व्यक्तिको संरक्षण र पुर्नस्थापना गर्ने बारेमा यस ऐनले आवश्यक कानूनी व्यवस्था गरेको छ ।

युवामैत्री स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित अन्य प्रयासहरु

नेपालमा मैत्री स्थानीय शासनका बारेमा विभिन्न प्रयास र प्रयत्नहरू भईरहेका छन् । संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७८ तथा बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०७९, निर्माण गरी लागू गरेको छ । स्थानीय तहको नीति, कार्यक्रम, सेवा प्रवाह र संरचनालाई बालमैत्री बनाई बाल अधिकार सुनिश्चित भएको स्थानीय तह निर्माणमा सहयोग पुऱ्याउन निर्देशिकाले व्यवस्था गरेको छ । साथै शासकीय प्रणाली र सेवा प्रवाहमा बालबालिकाका सवालहरूलाई सम्बोधन हुने गरी स्थानीय तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूबीचमा एकरुपता ल्याउन र सामञ्जस्यता कायम गर्ने कार्य समेत गरेको छ । यसले बालमैत्री स्थानीय शासनका ५१ वटा न्यूनतम सूचकहरू समेत उल्लेख गरेको छ ।

युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय, राष्ट्रिय युवा परिषद्ले २०७५ सालमा युवामैत्री स्थानीय तह दिग्दर्शन जारी गरेको थियो । यस दिग्दर्शनले ४० वटा सूचक उल्लेख गरेको थियो र देशभरीका १३ वटा स्थानीय तहलाई नमूनाको रूपमा छनौट गरी युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम सञ्चालन गरेको थियो । युवामैत्री शासन प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले पछिल्लो दिनहरुमा राष्ट्रिय युवा परिषद्ले सातै वटा प्रदेशमा कार्यक्रम तय गर्ने सुरु गरेको थियो भने जागृति बाल तथा युवा सरोकार नेपाल युएनडिपी, युनिसेफसँगको सहकार्यमा परिषद्ले आ.व. ०७९/०८० मा सातैवटा प्रदेशका सात वटा पालिकामा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरेको थियो भने आ.व. ०८०/०८१ मा ७७ वटा जिल्लाको एक/एक पालिका र सातै प्रदेशमा युवामैत्री शासन प्रवर्द्धनको लागि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ । श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालयले बालश्रम मुक्त स्थानीय तह घोषणा कार्यविधि, २०७७ निर्माण गरी लागू गरेको छ । संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले पोषणमैत्री स्थानीय तह कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७८ निर्माण गरी लागू गरेको छ । यसले बालबालिका तथा

किशोरकिशोरीमा रहेको कुपोषणको समस्यालाई सम्बोधन गर्न बहुक्षेत्रीय पोषण योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसैगरी वातावरणमैत्री स्थानीय शासन, लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गतामैत्री, किशोरकिशोरीमैत्री, बालविवाह मुक्त स्थानीय तह, खोपयुक्त, पूर्ण सरसफाइयुक्त स्थानीय तह जस्तो अभियान जारी छन् ।

परिच्छेद-तीन

३.१ युवामैत्री स्थानीय शासनका रणनीतिक योजना

देशको समग्र विकास र रुपान्तरण गर्नको लागि युवा वर्गको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । युवालाई शासन प्रक्रियामा समाहित गर्दै उनीहरुको लागि र उनीहरु मार्फत विकास तथा शासन प्रक्रिया सञ्चालन गर्दा त्यसले समग्र देश विकासमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजनाले लिएको समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको लक्ष्यलाई सफल बनाउन युवाको अधिकार र सहभागितालाई सुनिश्चित हुने गरी स्थानीय तहको नीति योजना, कार्यक्रम, लगायतमा युवाका सवाललाई मूलप्रवाहीकरण गर्नुपर्ने आजको प्रमुख आवश्यकता हो । यसै सन्दर्भमा युवामैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शनको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति र कार्यनीति निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

३.२ सोच

युवामैत्री स्थानीय शासनको सुनिश्चितता

३.३ लक्ष्य

सन् २०३० सम्म सम्पूर्ण स्थानीय तहलाई युवामैत्री बनाउने

३.४ उद्देश्य

क) स्थानीय तहले निर्माण गर्ने सम्पूर्ण नीति, नियम, कानून, कार्यविधि, रणनीति तथा कार्यनीतिलाई युवामैत्री रूपमा निर्माण गर्ने,

ख) स्थानीय तहले निर्माण गर्ने आवधिक योजना, नीति तथा कार्यक्रम र वार्षिक बजेटमा युवालाई प्राथमिकता दिने,

ग) स्थानीय तहले प्रदान गर्ने शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, खेलकुद मनोरञ्जन, सामाजिक सुरक्षा लगायतका कार्यमा युवाको परिचालन, सहभागिता र नेतृत्व विकासलाई सुनिश्चित गर्ने,

घ) स्थानीय तहले निर्माण गर्ने नीति, योजना, कानून तर्जुमा गर्दा युवाको सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने,

ङ) स्थानीय तहले सञ्चालन गर्ने विभिन्न आयोजना तथा परियोजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रियामा युवाको सहभागितालाई सुनिश्चित गर्ने,

च) विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी लगायत अन्य सार्वजनिक सेवा प्रदायक निकायहरूलाई युवामैत्री बनाउने,

छ) स्थानीय तहले गर्ने योजना तथा बजेट निर्माण प्रक्रियामा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नतालाई सुनिश्चित गर्ने,

ज) यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका र अन्य विशेष किसिमका युवालाई विशेष व्यवस्था गरी शासकीय प्रक्रियामा समाहित गर्दै लैजाने ।

३.५) रणनीति तथा कार्यनीति

युवामैत्री स्थानीय शासन स्थापनाको लागि निम्नानुसारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ ।

क्र.सं.	रणनीति	कार्यनीति
१	नीति तथा कानून निर्माण तहमा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नता	१) स्थानीय तहले निर्माण गर्ने सम्पूर्ण नीति, नियम र कानूनलाई बढी भन्दा बढी युवाको सहभागिता र संलग्नतामा निर्माण गर्ने अभ्यासको थालनी गरिने छ । २) स्थानीय तहले निर्माण गर्ने सम्पूर्ण नीति, नियम, तथा कानून निर्माण प्रक्रियामा युवाक्लबको संस्थागत प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिने छ । ३) स्थानीय तहका नीति निर्माण तथा शासन प्रक्रियामा युवाको हक अधिकारलाई स्थापित गराउनको लागि नीतिगत व्यवस्था गरिने छ । ४) युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय तहले आवश्यक पर्ने नियम, कार्यविधि तथा निर्देशिका उनीहरूकै सहभागितामा तर्जुमा गरी कार्यान्वयन एवम् अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ । ५) स्थानीय तह अर्न्तगत निर्माण भईसकेका विद्यमान नीति, नियम तथा कानूनलाई युवामैत्री हुने गरी संसोधन गरिनेछ । ६) नेपाल पक्ष राष्ट्र रहेका अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा भएका युवासँग सम्बन्धित महासन्धी, अभिसन्धी, प्रतिबद्धता तथा अन्य नीतिगत प्रावधानहरूको स्थानीय तहमा कार्यान्वयनको लागि आधार निर्माण गरिनेछ ।
२	प्रमुख सरोकारका सवालमा युवासँग समन्वय र सहकार्य	१) युवाका प्रमुख सरोकारका विषयवस्तुमा निरन्तर समन्वय गर्ने व्यवस्थित प्रणाली निर्माण गरिने छ । २) गुणस्तरीय तथा व्यवसायिक शिक्षा प्राप्तिको लागि स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम तथा गतिविधिमा युवासँग सहकार्य गरिने छ । ३) युवामा उद्यमशीलता विकास गर्नको लागि आवश्यक कार्य गरिने छ । ४) मानसिक स्वास्थ्य, प्रजनन् स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, लागुपदार्थ प्रयोग नियन्त्रण तथा अन्य स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयनमा युवाक्लबसँगको समन्वय र सहकार्यलाई उच्च प्राथमिकता दिईने छ । ५) स्थानीय तहले युवाको सामाजिक सुरक्षाको लागि विशेष प्याकेजको निर्माण गर्नेछ । ६) युवालाई “डिजिटल क्राईम” तथा “डिजिटल सेक्युरिटी”का बारेमा अभिमुखीकरण/तालिम प्रदान गरिने छ । ७) स्थानीय तहले सञ्चालन गर्ने सामाजिक, आर्थिक तथा भौतिक विकास तथा योजनाहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रक्रियामा युवासँगको समन्वय र सहकार्यलाई संस्थागत रुपमा अगाडि बढाईने छ । ८) युवालाई जलवायु परिवर्तन तथा वातावरण संरक्षण, विपद् पूर्वतयारी र व्यवस्थापनका बारेमा आवश्यक तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ । ९) स्थानीय तह अर्न्तगतका सम्पूर्ण विद्यालयमा खेलमैदानको व्यवस्था गरिने छ । १०) प्रत्येक वडामा खेलमैदानको व्यवस्था गरिने छ । ११) प्रत्येक वडामा मनोरञ्जनस्थल तथा पार्कको निर्माण गरिने छ ।

३	नीतिगत व्यवस्था तथा युवाको क्षमता अभिवृद्धि	१) स्थानीय तहले निर्माण गरेका नीति तथा कानून कार्यान्वयनमा युवालाई स्थापित गराउन नीतिगत व्यवस्था गरिने छ । २) युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय तहले आवश्यक पर्ने नियम, कार्यविधि, निर्देशिका निर्माण गरी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिने छ । ३) विद्यमान नीति, नियम, कानून, कार्यविधि तथा निर्देशिकालाई युवामैत्री हुनेगरी संसोधन गरिने छ । ४) स्थानीय तह अर्न्तगतका समुदायस्तरमा युवाका चासो तथा सरोकारका विषयवस्तुहरूमा नियमित रूपमा छलफल, बहस तथा अर्न्तक्रिया तथा चेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्य नियमित रूपमा सञ्चालन गरिने छ । ५) युवालाई आवश्यक पर्ने सूचना नियमित रूपमा सञ्चारमाध्यमबाट प्रसारण तथा प्रकाशन हुने व्यवस्था मिलाईने छ । ६) जीवन उपयोगी क्षमता, क्षमता अभिवृद्धि तथा सशक्तिकरण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिने छ । ७) युवासम्म सूचनाप्रवाह र युवाको गोपनियताको हकलाई स्थापित गर्नको लागि स्थानीय तहले आवश्यक कार्य गर्नेछन् । ८) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम सञ्चालनको अवस्थालाई समेटेर वार्षिक स्थितिपत्र तयार गर्ने र प्राप्त उपलब्धिलाई दिगो बनाउनको लागि आवश्यक पर्ने रणनीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरिने छ ।
४	संस्थागत विकास	१) स्थानीय तह, यस अर्न्तगतका निकाय र जिल्ला युवा समितिलाई युवामैत्री स्थानीय शासनको सम्बन्धमा जवाफदेहि र जिम्मेवार निकायको रूपमा विकास गरिने छ । २) समुदाय तथा वस्तीस्तरमा युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने संस्थागत विकास र क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ३) स्थानीय तहमा युवामैत्री स्थानीय शासन सम्पर्क एकाईको स्थापना गरिने छ । ४) आफ्नो स्थानीय तह अर्न्तगत समुदाय तथा टोलस्तरमा औपचारिक तथा अनौपचारिक रूपमा सङ्गठित भएका युवाक्लब तथा समूहको सूचीकृत गर्ने, क्लब तथा समूह नभएका समुदायमा गठन गर्न प्रोत्साहित गर्ने, गठन भएका क्लब तथा समूहको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने कार्य नियमित रूपमा स्थानीय तहले सञ्चालन गर्नेछन् । ५) समुदाय, टोल, वडा तथा पालिकास्तरमा गठन भएका युवाक्लबलाई युवामैत्री स्थानीय शासन, यसका सूचकको बारेमा क्षमता अभिवृद्धि गरी यसको कार्यान्वयनको लागि संस्थागत विकास गरिने छ । ६) युवासँग प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा सरोकार राख्ने संरचनाहरूमा संस्थागत रूपमा युवाको प्रतिनिधित्वको प्रणाली विकास गरिने छ । ७) स्थानीय तहले राष्ट्रिय युवा परिषद्, प्रदेश युवा समिति, जिल्ला युवा समिति तथा युवा क्लबसँगको समन्वय र सहकार्यमा विभिन्न तालिम, गोष्ठी, अवलोकन भ्रमण, अनुभव आदानप्रदान, अनुसन्धान, अध्ययन, छलफल तथा अर्न्तक्रिया लगायतका क्रियाकलाप नियमित रूपमा सञ्चालन गरी सम्बन्धित स्थानीय तहका पदाधिकारी, कर्मचारी तथा युवाको क्षमता अभिवृद्धि गरिने छ । ८) स्थानीय तहमा युवामैत्री स्थानीय शासन स्रोत केन्द्रको स्थापना गरी नियमित रूपमा सूचना प्रवाह र युवामैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धन गरिने छ ।

५	विशेष वर्ग समुदायका युवालाई विशेष व्यवस्था	१) जातीय, भौगोलिक, लैङ्गिक, धार्मिक, क्षेत्र, समूह, समुदाय विपन्न लगायतका वर्ग तथा समुदायका युवालाई मूलप्रवाहीकरण गर्नको लागि विशेष व्यवस्था गरिनेछ । २) सम्पूर्ण वर्ग, क्षेत्र, लिङ्ग, समुदाय तथा अशक्त, अपाङ्गता, असहाय भएका व्यक्ति तथा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक युवाको आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी स्थानीय तह मार्फत विशेष कार्यक्रम तर्जुमा गरी सञ्चालन गरिने छ । ३) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको सन्दर्भमा गठन गरिएका संरचना तथा समितिमा आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, लैङ्गिक, शैक्षिक दृष्टिकोणले पछाडि पारिएका वर्ग तथा समुदायका युवाको समानुपातिक प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता गरिने छ । ४) स्थानीय तहमा खेलकुद विकास समितिको गठन गरिनेछ । यसरी गठित समितिमा कम्तीमा ४० प्रतिशत महिला सहित यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, आदिवासी जनजाती लगायतको समानुपातिक समावेशी प्रतिनिधित्वको सुनिश्चित गरिने छ।
६	प्रमुख सरोकारवाला निकाय बीचमा सहकार्य र साझेदारीको प्रवर्द्धन	१) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमलाई सहजतापूर्वक सञ्चालन गर्नको लागि यससँग सम्बन्धित प्रमुख सरोकारवाला निकायहरू सरकारी, गैरसरकारी, नीजि क्षेत्र, युवा संघसंस्थाको बीचमा प्रभावकारी सहकार्य र साझेदारीको व्यवस्था मिलाईने छ । २) युवा अधिकारको संरक्षण सम्बन्धी योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन र मूल्याङ्कनमा स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विकासका साझेदार बीचमा सहकार्य र साझेदारीलाई प्रभावकारी बनाईने छ । ३) युवामैत्री स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रम सम्बन्धित स्थानीय तहको नेतृत्व र सरोकारवाला निकायहरूको बीचको समन्वय र सहकार्यमा सञ्चालन गरिने छ । ४) युवामैत्री स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित विभिन्न साझेदार निकायको सफल अनुभव र अभ्यासलाई अनुसरण गरिने छ । ५) सञ्चारमाध्यमलाई प्रमुख सरोकारवालाको रूपमा लिई प्रभावकारी सहकार्य र साझेदारीको वातावरण निर्माण गरिने छ ।
७	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१) युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी सूचकका सम्बन्धमा सरोकारवाला निकायहरूलाई आवश्यक जानकारी गराउने र सञ्चालित कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिता र नतीजाको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था मिलाईने छ । २) सरकारी, गैरसरकारी, नीजि तथा समुदायस्तरका संघसंस्थाबाट सञ्चालित कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्दा युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी सूचकहरू समेत समावेश गर्ने सुस्पष्ट प्रणालीको विकास गरिने छ । ३) सहभागितामूलक र समावेशी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण गरी नियमित रूपमा कार्य सञ्चालन गरिने व्यवस्था मिलाईने छ । ४) युवामैत्री स्थानीय शासन स्थापनाको लागि समुदाय, टोल, वस्ती वडा, तथा पालिकास्तरमा प्रभावकारी रूपमा काम गर्ने व्यक्ति, सरकारी तथा गैरसकारी संस्था र नीजि क्षेत्र, युवाक्लब, समूह, विकासका साझेदार लगायतलाई पहिचान गरी प्रोत्साहन र पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।

३.६) सूचकको प्रगतिको प्रमाणीकरण

राष्ट्रिय युवा परिषद्को नेतृत्वमा तयार भएका युवामैत्री स्थानीय शासनको सूचकलाई स्थानीयकरण गर्न सकिने छ । यसको लागि यो कार्यक्रम लागू गर्न ईच्छुक स्थानीय तहले यसको मूल मर्म नमर्ने गरी स्थानीयकरण गर्न सक्नेछन् । स्थानीय आवश्यकता अनुसार थप सूचकहरु बनाउन/थप्न सकिनेछ । यसैगरी यस सूचक कार्यान्वयनको अवस्था र प्रगतिको सम्बन्धमा अध्ययन गर्नको लागि स्वतन्त्र विज्ञको नियुक्ति गरी विस्तृत अध्ययन तथा अनुसन्धान मार्फत प्रमाणीकरण गर्ने प्रणालीको विकास गरिने छ । विज्ञले विस्तृत अध्ययन गरी सम्बन्धित स्थानीय तह र राष्ट्रिय युवा परिषद्मा विस्तृत प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्नेछ । यस क्रममा प्रत्येक सूचक प्राप्तिको पुष्टि गर्ने लिखित प्रमाण प्रतिवेदनमा अनिवार्य रुपमा समावेश गर्नु पर्नेछ । प्रतिवेदन प्राप्ति पछि संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय, राष्ट्रिय युवा परिषद्का प्रतिनिधि र स्वतन्त्र विज्ञको समूहले प्रमाणीकरण गर्नेछ । यसको व्यवस्थापन राष्ट्रिय युवा परिषद्ले स्थानीय तह, युवासँग काम गर्ने नागरिक संघ-सङ्गठन, विकासका साझेदार संस्थाहरु र निजी क्षेत्रको सहकार्य गर्न सकिनेछ ।

३.७) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको प्रक्रिया

युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको प्रक्रिया निम्नानुसार हुनेछः

क) पूर्वतयारी तथा प्रारम्भिक चरण

(१) स्थानीय तहलाई युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको लागि छनौट गर्ने वा सम्बन्धित स्थानीय तहले आफै निर्णय गरी पूर्व तयारी गर्ने,

(२) स्थानीय तह र राष्ट्रिय युवा परिषद्ले, विभिन्न नागरिक सङ्गठन, विकासका साझेदार संघसंस्था र अन्य सेवा प्रदायक संस्था लगायत सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

(३) स्थानीय तहमा स्थानीय तहका पदाधिकारी, कर्मचारी, संघसंस्था, नीजिक्षेत्र, सहकारी उद्यमी तथा युवाक्लबका प्रतिनिधि लगायत अन्य सरोकारवाला निकाय तथा व्यक्तिलाई अभिमुखीकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिको कार्य गर्ने ।

(४) युवासँग सम्बन्धित वस्तुगत विवरण (Baseline) तयार गर्ने ।

(५) युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरूको अभिमुखीकरण र आवश्यकता हेरि स्थानीयकरण गर्ने र थप सूचक आवश्यक भए थप गर्ने ।

(६) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने स्थानीय नीति, नियम, रणनीति, कार्यविधि, निर्देशिका तथा अन्य आवश्यक कानूनहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।

ख) तयारी चरण

(१) युवामैत्री स्थानीय शासन अवलम्बनको लागि कार्यपालिका स्तरीय निर्णय गर्ने तथा आवश्यक पर्ने संस्थागत संरचना प्रबन्ध गर्ने,

(२) सम्बन्धित स्थानीय तह र सम्पूर्ण वडामा युवाक्लब/समूह गठन/पुनर्गठन सम्पर्क शाखा तथा अधिकारी तोक्ने, जिम्मेवारी प्रदान गर्ने,

(३) सम्बन्धित स्थानीय तहमा युवाको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी, गैरसरकारी तथा नीजि क्षेत्र र सरोकारवाला निकायहरूको पहिचान गर्ने, उनीहरूसँग समन्वयात्मक वैठक बस्ने र कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक तथा अन्य स्रोत सहितको प्रतिवद्धता लिने,

(४) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम लागू गर्ने वडाहरूको छनौट गर्ने र त्यस्ता वडाका जनप्रतिनिधि तथा सम्पर्क अधिकारी र सरोकारवालालाई अभिमुखीकरण/तालिम प्रदान गर्ने,

(५) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि लगानी योजना तथा कार्यान्वयन रणनीति तयार पार्ने,

(६) युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने वडा तथा समुदायस्तरमा आवश्यकता अनुसार युवाक्लब, समूह तथा अन्य निकाय जस्तै टोल विकास संस्था, बालक्लब, सामुदायिक संघसंस्थाहरूको गठन, समन्वय, सहकार्य र परिचालनको लागि स्पष्ट रणनीति बनाउने र कार्यान्वयन गर्ने ।

ग) नीति तथा योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको चरण

(१) लगानी योजना र कार्यान्वयन रणनीतिमा आधारित भई युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचक प्राप्त गर्न विषयगत क्रियाकलापहरूको तयारी र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।

(२) छनोट भएका क्रियाकलापहरूको लागि आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्ने । यसको लागि स्थानीय तह, अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी र नीजि संघसंस्थाहरूसँग समन्वयात्मक रुपमा बजेट तथा आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन गर्ने ।

(३) युवासँग सम्बन्धित साझेदार तथा सरोकारवाला व्यक्ति तथा निकायहरूको सञ्जाल निर्माण, समन्वय तथा सहकार्यको वातावरण निर्माण गर्ने, युवामैत्री स्थानीय शासन सहयोग समूहहरुलाई परिचालन गर्ने ।

(४) आवश्यक कार्यक्रम तथा गतिविधिहरूको बारेमा कार्ययोजना बनाई त्यसको कार्यान्वयन गर्ने ।

(५) युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरू अनुसारको नतिजा प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।

(६) नियमित अनुगमन, अभिलेखीकरण र आवधिक मूल्याङ्कन गर्ने/गराउने ।

घ) घोषणा, प्रतिवेदन तथा तथा दिगोपनाको चरण

(१) युवामैत्री स्थानीय शासन घोषणाको लागि युवा मैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शनमा भएको व्यवस्था अनुसार आवश्यक प्रक्रिया पूरा गरी कार्य अगाडि बढाउन राष्ट्रिय युवा परिषद् सहित तोकिएको अन्य निकायबाट नियमित रुपमा अनुगमन गर्ने/गराउने,

(२) स्थानीय तह तथा अन्य तोकिएको निकायबाट सूचक पूरा भएको प्रमाणीकरण गर्ने,

(३) युवामैत्री स्थानीय तहको घोषणाका लागि तोकिएको निकायबाट अनुमति लिने,

(४) युवामैत्री स्थानीय तह घोषणा गरिसकेपछि त्यसको निरन्तरता र दिगोपनाको लागि रणनीतिक योजना तयार पार्ने,

(५) युवामैत्री स्थानीय शासनको दिगोपनाका लागि आवश्यकता अनुसार स्थानीय तहस्तरीय समिति गठन गर्ने,

(६) युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचक कार्यान्वयन र दिगोपनाको अवस्थाका सम्बन्धमा सरोकारवालाहरू समेतको सहकार्यमा नियमित अनुगमन गरी समीक्षा सहितको प्रतिवेदन तयार पार्ने,

(७) सूचकको कार्यान्वयन र दिगोपनको अवस्थाको सम्बन्धमा स्थितिपत्र तयार पारी वार्षिक रूपमा सार्वजनिक गर्ने,

(८) सम्बन्धित स्थानीय तहले नियमित रुपमा वार्षिक प्रतिवेदन तयार पारी त्यसको नियमित रूपमा प्रकाशन गर्ने ।

परिच्छेद-चार

४.१ युवामैत्री स्थानीय शासन स्थापनाको पद्धति तथा मूल्याङ्कन विधि

४.२ स्थानीय तहको मूल्याङ्कन

युवामैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन र कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय तहले प्रत्येक वर्ष यस दिग्दर्शनमा समेटिएका सूचकहरूको आधारमा आफ्नो स्थानीय तहलाई नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेछ । यसरी गरिएको मूल्याङ्कनको आधारमा यस दिग्दर्शन बमोजिम निकै सुधार गर्नुपर्ने, युवामैत्री उन्मुख, युवामैत्री निकट र युवामैत्री स्थानीय तहको रूपमा अवस्था उल्लेख गरी प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ ।

४.३ सरोकारवालाको भूमिका

युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवार निकाय भनेको सम्बन्धित स्थानीय तह रहनेछ । यसैगरी राष्ट्रिय युवा परिषद् तथा यस मातहतका निकायहरू, जिल्ला समन्वय समिति, प्रदेश सरकार र यस अर्न्तगतका निकायहरू, संघीय सरकारका निकायहरूले स्थानीय तहको कार्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि अनुगमन तथा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नेछन् । विभिन्न गैरसरकारी तथा नीजि संघसंस्थाहरू, सामुदायिक तथा नागरिक संघसंस्थाहरू, युवाक्लब विकासका साझेदार, संचार क्षेत्र पनि सरोकारवालाको रूपमा रहनेछन् ।

४.४ वित्तीय स्रोत व्यवस्था

युवामैत्री स्थानीय शासन स्थापनाको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोत तथा बजेटको व्यवस्था सम्बन्धित स्थानीय तहले आफ्नो वार्षिक बजेट मार्फत व्यवस्थापन गर्नेछन् । नेपाल सरकार, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय, प्रदेश सरकार, राष्ट्रिय युवा परिषद्ले पनि सशर्त तथा निशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्नेछ । अन्य विषयगत मन्त्रालय तथा विकासका साझेदार निकाय तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूसँग आवश्यक समन्वय, परिचालन तथा सहजीकरण समेत गर्न सक्नेछ ।

४.५ उपलब्धि मापनका न्यूनतम सूचक तथा अङ्कभार

युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको अवस्थाको मापनको लागि ४६ वटा सूचक रहेका छन् । युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन गर्न चाहने स्थानीय तहले यी सूचकहरूमा नतिजा प्राप्त गर्ने गरी योजना बनाएर कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू सञ्चालन गर्नुपर्नेछ । उक्त सूचकको कार्यान्वयनको अवस्था र प्राप्त नतिजाको आधारमा स्थानीय तहलाई युवामैत्री स्थानीय तह घोषणा गरिनेछ । सूचकहरूलाई अनुसूची १ मा समेटिएको छ ।

परिच्छेद-पाँच

५.१ युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनको संस्थागत व्यवस्था

१. स्थानीय तहस्तरीय समिति गठन प्रक्रिया तथा काम कर्तव्य र अधिकार

क) युवामैत्री स्थानीय शासन निर्देशक समिति गठन

१) अध्यक्ष/प्रमुख	अध्यक्ष
२) उपाध्यक्ष/उपप्रमुख	उपाध्यक्ष
३) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
४) सम्भव भएसम्म महिला वडा अध्यक्ष समेत रहने गरी अध्यक्षले मनोनीत गरेका २ जना वडा अध्यक्ष	सदस्य
५) कम्तिमा १ जना महिला सहित २ जना कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
६) युवाको क्षेत्रमा काम गर्ने गैसस मध्येबाट अध्यक्ष/प्रमुखले मनोनित गरेको एक महिला सहित २ जना प्रतिनिधि	सदस्य
७) विद्यालय र स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति मध्येबाट अध्यक्ष/प्रमुखले मनोनित गरेको १/१ जना प्रतिनिधि	सदस्य
८) सम्बन्धित स्थानीय तहमा रहेका प्रहरी कार्यालयका प्रमुख	सदस्य
९) बालक्लबका पूर्व सदस्य, किशोरी समूह/सञ्जालका सदस्य वा पूर्व सदस्य मध्येबाट एक महिला र एक पुरुष पर्ने गरी २ जना	सदस्य
१०) युवाका विषय हेर्ने शाखाका प्रमुख	सदस्य-सचिव

यस समितिले आवश्यकता अनुसार, युवाको क्षेत्रमा काम गरिरहेका विज्ञ तथा संस्थाका प्रतिनिधिहरूलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सकिने छ ।

क.१) युवामैत्री स्थानीय शासन निर्देशक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

१) युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी स्थानीय तह स्तरीय नीति, नियम, रणनीति, कार्य योजना तथा अन्य आवश्यक कानूनी तथा नीतिगत सामग्री तयार गर्ने,

(२) आफ्नो स्थानीय तहलाई युवामैत्री बनाउनको लागि नेतृत्व लिने, आवश्यक नीतिगत पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने र यसको प्रवर्द्धनको लागि आवश्यक कार्य गर्ने,

(३) युवामैत्री स्थानीय शासनको लागि आवश्यक पर्ने प्रोफाईल, लगानी योजना, वार्षिक कार्ययोजना, आचारसंहिता गतिविधि तथा क्रियाकलापहरूको तर्जुमा गर्नको लागि आवश्यक सहयोग पुऱ्याउने,

(४) स्थानीय तहबाट स्वीकृत भएका यससँग सम्बन्धित विभिन्न गतिविधि तथा क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने, Annual Report 2018 22 राष्ट्रिय युवा परिषद्

(५) युवामैत्री स्थानीय तह गठन गर्नको लागि वडा तथा समुदायस्तरमा रहेका गैसस, विकास साझेदार सामुदायिक संघसंस्था, युवाक्लबसँग सहकार्य तथा साझेदारी स्थापना गरी प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने,

(६) युवाक्लब र समूहको गठन गर्ने तथा प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्न सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने,

(७) स्थानीयस्तरमा रहेर युवाको क्षेत्रमा काम गरिरहेका विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी निकाय तथा संघसंस्थाहरूको बीचमा आवश्यक समन्वय गर्ने र सहकार्यको उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्ने,

(८) युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी कामको प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने/गराउने ।

(९) युवामैत्री स्थानीय शासन अभियानको लागि आवश्यक पर्ने वडा समिति तथा समुदायस्तरीय समिति गठन गर्ने, काम, कर्तव्य तथा अधिकार तोक्ने,

(१०) युवामैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन, कार्यान्वयन, घोषणा र दिगोपनाको लागि आवश्यक पर्ने अन्य कार्यहरू गर्ने/गराउने ।

ख) कार्यान्वयन समिति गठन

युवामैत्री स्थानीय शासन सञ्चालन तथा कार्यन्वयको लागि निम्नानुसारको स्थानीयतह स्तरीय कार्यान्वयन समिति गठन गरिनेछ:

१) उपाध्यक्ष/उपप्रमुख	अध्यक्ष
२) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३) निर्देशक समितिमा भएका मध्येबाट कम्तिमा १ महिला सहित २ जना वडा अध्यक्ष	सदस्य
४) युवाको क्षेत्रमा काम गर्ने पालिका स्तरीय गैससका मध्येबाट अध्यक्ष/प्रमुखले मनोनित गरेको एक जना प्रतिनिधि	सदस्य
५) स्वास्थ्य शाखा, सामाजिक शाखा तथा कृषि शाखा प्रमुख गरी ३ जना	सदस्य
६) शिक्षा तथा युवा शाखाका प्रमुख	सदस्य-सचिव

ख.१) कार्यान्वयन समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

१) युवामैत्री स्थानीय शासन प्रबर्द्धनको लागि निर्देशक समितिले तयार गरेको नीति तथा कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने,

२) युवामैत्री स्थानीय शासनको लागि आवश्यक पर्ने प्रोफाईल, लगानी योजना, वार्षिक कार्ययोजना, गतिविधि तथा क्रियाकलापहरूको तर्जुमा गरी निर्देशक समितिलाई पेश गर्ने ।

३) युवामैत्री स्थानीय तह गठन गर्नको लागि वडा तथा समुदायस्तरमा रहेका गैसस, सामुदायिक संघसंस्था, युवाक्लबसँग समन्वय, सहकार्य तथा साझेदारी स्थापना गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने वातावरण निर्माण गर्ने,

४) युवामैत्री स्थानीय शासन सञ्चालन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने वडा समिति, तथा समुदायस्तरीय समिति गठन गर्ने र काम, कर्तव्य तथा अधिकार तोक्ने,

५) युवामैत्री स्थानीय शासन स्थापना गर्नको लागि आवश्यक पर्ने अन्य कार्यहरू गर्ने/गराउने ।

६) युवाक्लब समूहको गठन गर्ने तथा स्थापित समूहलाई प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्न सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्ने,

७) मुल्याङ्कन समितिले माग गरेका सूचना, तथ्याङ्क तथा अन्य दस्तावेज उपलब्ध गराई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

परिच्छेद-छ

६.१ स्थानीय तहको छनौट तथा घोषणा प्रक्रिया

क) युवामैत्री स्थानीय तहको घोषणा प्रक्रिया

युवामैत्री स्थानीय तह घोषणाको लागि उल्लेख गरिएका सूचकहरूको नतिजा प्राप्तिको आधारमा निकै सुधार गर्नुपर्ने (०-४०), युवामैत्री उन्मुख (४०-६०), युवामैत्री निकट (६०-८०) र युवामैत्री (८०- १००) स्थानीय तहको रुपमा बर्गीकरण गरिने छ । तोकिएका सूचकमा ८० प्रतिशतभन्दा बढी अङ्क प्राप्त गर्ने स्थानीय तहलाई युवामैत्री स्थानीय तह घोषणा गरिने छ । युवामैत्री स्थानीय तह घोषणा गर्नुभन्दा अगाडि स्थानीय तहले सूचक प्राप्तिको सुनिश्चितताको लागि मूल्याङ्कनको उपयुक्त र प्रभावकारी व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । युवामैत्री स्थानीय तह घोषणामा राष्ट्रिय युवा परिषद्ले नेतृत्व र समन्वय गर्नेछ ।

ख) युवामैत्री स्थानीय तहको दिगोपना

युवामैत्री स्थानीय तह घोषणा गरिसकेपछि निरन्तर नीति, योजना निर्माण प्रक्रियाका क्रममा, समाजसँग प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सरोकारित विषयमा छलफल हुँदा, निर्णय गर्दा युवाहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता तथा समन्वय र सहकार्य गरी निरन्तर काम गर्नसकेको खण्डमा युवामैत्री स्थानीय शासनको दिगोपना हुनसक्छ । युवामैत्री वडा/गाउँपालिका/नगरपालिका घोषणा पश्चातको रणनीतिक योजना कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ । युवामैत्री घोषणा गरिसकिएका स्थानीय तहले प्रत्येक वर्ष युवाहरूको सहभागितामा भएका कार्यक्रमको मूल्याङ्कन गरी प्रतिवेदन प्रकाशन गरी दिगोपनाको सुनिश्चितता गर्नु पर्दछ । स्थानीय तहले दिगोपनाका लागि पनि नियमित बजेट/स्रोत साधन विनियोजन गर्नुपर्दछ ।

ग) युवामैत्री स्थानीय शासन पद्धतीको छनौट

युवामैत्री स्थानीय शासन प्रवर्द्धनको लागि स्थानीय तहले आवश्यक अभियान तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछन् । समुदाय तथा वडा तहदेखिनै युवामैत्री स्थानीय शासन सञ्चालन गर्ने कार्य सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ । यसैगरी जिल्ला समन्वय समिति, राष्ट्रिय युवा परिषद्, प्रदेश सरकारले स्थानीय तहमा युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयनको लागि आवश्यक समन्वय, सहजीकरण, प्राविधिक सहयोग र उत्प्रेरणा जगाउने क्रियाकलाप गर्नेछ । यसैगरी स्थानीय युवाक्लब/समूहले विकास साझेदार, गैरसरकारी संस्था, नागरिक संघ-सङ्गठन, निजी क्षेत्रहरु र स्थानीय तहलाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने र कार्यान्वयनमा सहयोग गर्नेछन् ।

घ) युवामैत्री स्थानीय शासनको अवलम्बन र कार्यान्वयन

स्थानीय तहमा युवाको अर्थपूर्ण संलग्नता सुनिश्चित गरी युवामैत्री स्थानीय तह कार्यान्वयनका चरणमा उल्लेख भएका विषयहरूलाई क्रमशः कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ । स्थानीय तहले युवामैत्री स्थानीय तह घोषणाको लागि तोकिएका सूचकहरूको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा गरी त्रैमासिक रुपमा प्रगति विवरण र वार्षिक रुपमा प्रगति प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ । यस प्रतिवेदनमा अनुगमन तथा समीक्षा समेत समावेश गर्नुपर्नेछ । यस्ता प्रक्रियामा सरोकारवालाको सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।

ङ) पुरस्कार तथा सम्मानको व्यवस्था

संघ तथा प्रदेशका सम्बन्धित मन्त्रालय र राष्ट्रिय युवा परिषद्ले तोकिएको सम्पूर्ण सूचक पूरा गरी युवामैत्री स्थानीय तह घोषणा भएका स्थानीय तहलाई सम्मान तथा पुरस्कार प्रदान गर्नेछ । तथा त्यस्ता स्थानीय तहमा थप कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछन् । सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउन सक्नेछन् र साझेदार संस्था निकायलाई साझेदारीका लागि सिफारिस गरिनेछ ।

च) अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

कुनै पनि स्थानीय तहको युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्ययोजना अर्न्तगतका योजना तथा कार्यक्रम र गतिविधिहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट तोकिए अनुसारको काम भए नभएको जानकारी हुन्छ भने यदि अपेक्षित उपलब्धि हासिल नभएको पाइएमा त्यसको तत्काल सुधारको लागि महत्वपूर्ण सहयोग समेत प्राप्त हुन्छ । त्यसैले यसको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि देहाय बमोजिमका प्रक्रियालाई अनुसरण गर्न सकिनेछः

क) युवाको लागि बजेट विनियोजन गरिएका आयोजनाहरू युवाक्लब, सञ्जाल समूह समेतको समन्वय र सहकार्यमा सञ्चालन गर्नुपर्दछ । यसको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, सार्वजनिक खरिद ऐन लगायतका अन्य कानून तथा नीति नियमलाई समेत ध्यानमा राखी विस्तृत योजना निर्माण गर्नुपर्दछ ।

ख) युवामैत्री स्थानीय शासनको सूचकको कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने प्राविधिक सहयोग राष्ट्रिय युवा परिषद्, जिल्ला युवा समिति र अन्य सरोकारवाला, साझेदार संस्था निकायले गर्नेछ ।

ग) युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचकको कार्यान्वयनको अवस्थालाई तेस्रो पक्षले अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी सूचक कार्यान्वयनको अवस्थाको सम्बन्धमा विस्तृत अध्ययन प्रतिवेदन तयार पार्न सकिने छ ।

६.२) युवामैत्री स्थानीय तह अनुगमन समिति

युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न चाहने स्थानीय तहमा कार्यक्रमहरूको अवस्थाको सम्बन्धमा अनुगमन गर्नको लागि युवामैत्री स्थानीय तह अनुगमन समिति गठन गरिनेछ । जसमा देहाय बमोजिमको पदाधिकारी रहनेछन्:

क) जिल्ला समन्वय समितिको प्रमुख	संयोजक
ख) सम्बन्धित स्थानीय तहको अध्यक्ष/प्रमुख	सदस्य
ग) प्रदेश युवा परिषद्को सदस्य/प्रदेश सामाजिक विकास महाशाखाको प्रतिनिधि	सदस्य
घ) युवाको क्षेत्रमा क्रियाशील संघसंस्थाको प्रतिनिधि	सदस्य
ङ) जिल्ला समन्वय अधिकारी	सदस्य-सचिव

६.३) अन्य थप समितिहरू गठन गर्न सकिने

कुनैपनि स्थानीय तहको सरकारबाट सञ्चालन हुने युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनका लागि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको नेतृत्वमा युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन तथा समन्वय समिति पनि गठन गर्न सकिनेछ । यस्तो समितिमा सबै विषयगत शाखाहरु र विभिन्न सरोकारवाला निकायहरुको प्रतिनिधित्व हुनेगरी गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहमा युवामैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धनका लागि बहुपक्षीय सरोकारवालाहरुको सहभागिता र नेतृत्वमा युवामैत्री स्थानीय शासन सहयोग तथा प्रवर्द्धन समूह पनि गठन गरी परिचालन गर्न सकिनेछ ।

६.४) काम कर्तव्य र अधिकार

क) युवामैत्री स्थानीय शासनसँग सम्बन्धित सूचकहरूको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि आवश्यक पर्ने कार्य गर्ने/गराउने,

ख) यस दिग्दर्शनको कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्ने/गराउने र उक्त वातावरण बने नबनेको बारेमा नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने,

ग) कार्यान्वयनको चरणमा नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी सूचक कार्यान्वयनका क्रममा आईपरेका समस्या तथा अप्ठ्याराहरूलाई समाधान गर्ने/गराउने,

घ) सूचक कार्यान्वयनको अवस्था नियमित अनुगमन मार्फत प्राप्त सूचना तथ्याङ्क, अवस्थालाई एकत्रित तथा संकलन, आवश्यक विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार पार्ने र स्थानीय कार्यपालिका समक्ष पेश गर्ने ।

ङ) युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचक कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी गराउनको लागि आवश्यक अन्य कार्य गर्ने/गराउने ।

६.५) दिगोपना

युवामैत्री स्थानीय शासन एक नियमित प्रक्रिया हो । एकपटक स्थानीय तहलाई युवामैत्री स्थानीय शासन घोषणा गरेर मात्र यसको उद्देश्य पूरा हुँदैन । यसको दिगोपनाको लागि घोषणा भएका प्रत्येक स्थानीय तहले पाँच वर्षको दिगोपना सम्बन्धी रणनीतिक लगानी योजना निर्माण गरी प्रकाशित गर्नुपर्नेछ । प्रत्येक वर्ष प्रतिवेदन तयारी गरी प्रकाशन गर्नुपर्दछ । दिगोपनाको लागि सरकारी गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रहरूको सहकार्य र समन्वयमा स्थानीय युवाक्लबको क्षमता अभिवृद्धिका विविध कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । स्थानीय तहले नियमित रूपमा युवाको लागि बजेट विनियोजन गर्ने प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ । साथै युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचकहरूको दिगोपनाको सुनिश्चितताको लागि आवश्यक पर्ने अन्य संस्थागत तथा नीतिगत व्यवस्था सम्बन्धित स्थानीय तहले राष्ट्रिय युवा परिषद्सँगको समन्वयमा निर्माण गर्नेछ ।

६.६) समन्वय

युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमले स्थानीय तहमा सञ्चालनमा रहेका अन्य बालमैत्री स्थानीय शासन, पोषणयुक्त स्थानीय शासन, बालश्रम मुक्त स्थानीय शासन लगायतका कार्यक्रमहरूसँग विषयगत रूपमा समन्वय र सहकार्य गर्नेछ । अन्य कार्यक्रम पनि सञ्चालनमा रहेका स्थानीय तहले नीतिगत निर्णय गरेर औपचारिक रूपमा यस कार्यक्रमको समन्वय एकाई तोक्न सक्नेछ । अन्य कार्यक्रमसँग दोहोरिएका कतिपय सूचक यदि प्राप्त भएका छन् भने यस कार्यक्रममा पनि प्रमाण पेश गरेर अङ्क प्राप्त गर्न सकिने छ ।

परिच्छेद-सात

७.१ विविध

क) नीति तथा कार्यविधि बनाउन सक्ने

यस दिग्दर्शनलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउनको लागि राष्ट्रिय युवा परिषद्ले आवश्यक नीति तथा कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्न सकिनेछ । यसैगरी स्थानीय तहले यस दिग्दर्शन अर्न्तगतका सूचकको कार्यान्वयन तथा प्राप्तिमा योगदान पुऱ्याउनको लागि यस दिग्दर्शनको अधिनमा रही आन्तरिक कार्यविधि, नीति तथा स्थानीय रणनीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न सक्नेछन् ।

ख) दिग्दर्शनको व्याख्या

यस दिग्दर्शनको कार्यान्वयनको सिलसिलामा कुनै द्विविधा उत्पन्न भएमा वा अस्पष्टता भएमा सो को व्याख्या, प्रष्टिकरण तथा सहजीकरण राष्ट्रिय युवा परिषद्ले गर्नेछ ।

ग) खारेज गरिएको

युवामैत्री स्थानीय तह दिग्दर्शन, २०७९ संशोधन गरी २०८० जारी गरिएको छ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

क्र.सं.	सूचकहरू	मापनको विधि				कुल अङ्क	पुष्ट्याईएको आधार
१	नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा युवाको संलग्नतासँग सम्बन्धित सूचकहरू						
१.१	शिक्षा सम्बन्धी नीति मापदण्ड निर्माण समितिमा युवा तथा वयस्कको संयुक्त सहभागिता	वयस्क र युवा दुवैको समान सहभागिता छ (२ अङ्क)	समितिमा युवाको मात्र सहभागिता छ (१)	समितिनै छैन वा युवाको सहभागिता छैन (0)		२	
१.२	गाउँ तथा नगर शिक्षा समितिमा युवा तथा वयस्कको संयुक्त सहभागिता	वयस्क र युवा दुवैको समान सहभागिता छ (२ अङ्क)	समितिमा युवाको मात्र सहभागिता छ (१)	समिति नै छैन वा युवाको सहभागिता छैन (0)		२	
१.३	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा युवा पदाधिकारीको प्रतिशत	४०% भन्दा बढी (२ अङ्क)	३०% देखि ४० % सम्म (१.५ अङ्क)	२०% देखि ३०% सम्म (१ अङ्क)	१०% देखि २०% (0.५ अङ्क)	२	
१.४	स्वास्थ्य समितिमा युवा तथा वयस्कको संयुक्त प्रतिनिधित्व	वयस्क र युवा दुवैको समान सहभागिता छ (२ अङ्क)	समितिमा युवाको मात्र सहभागिता छ (१)	समितिनै छैन वा युवाको सहभागिता छैन (0)		२	
१.५	स्थानीय तहमा निर्वाचित युवाको प्रतिशत	४०% भन्दा बढी (३ अङ्क)	३०% देखि ४० % सम्म (२ अङ्क)	२०% देखि ३०% सम्म (१ अङ्क)	१०% देखि २०% सम्म (0.५ अङ्क)	३	
१.६	वस्तीस्तरको योजना तर्जुमा समिति वा संरचनामा सहभागी युवाको प्रतिशत	४०% भन्दा बढी (२ अङ्क)	३०% देखि ४० % सम्म (१.५ अङ्क)	२०% देखि ३०% सम्म (१ अङ्क)	१०% देखि २०% सम्म (0.५ अङ्क)	२	
१.७	योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिमा युवाक्लब सञ्जालको संस्थागत प्रतिनिधित्व	छ (२ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)			२	
१.८	स्थानीय तहले निर्माण गर्ने नीति तथा कानूनमा युवा संलग्नताको नीतिगत व्यवस्था सुनिश्चितता गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको	छ (२ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)			२	

१.९	स्थानीय तहले युवामैत्री आचारसंहिता र नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको	छ (२ अङ्क)	केही छ अझ बन्नु पर्ने छ (१ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)		२	
१.१0	स्थानीय विपद् पूर्व तयारी तथा व्यवस्थापन समितिमा युवाक्लबको प्रतिनिधित्व	छ (२ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)			२	
२.	युवासँग सम्बन्धित सरोकारका विषयवस्तुसँग सम्बन्धित सूचकहरू						
२.१	स्थानीय तह भित्र विद्यालय/कलेज नगएका युवा तथा किशोरकिशोरीको प्रतिशत	१% भन्दा कम (२ अङ्क)	१% देखि ३% (१.५ अङ्क)	३% देखि ७% (१ अङ्क)	७% देखि १0% सम्म (0.५ अङ्क)	२	
२.२	सीपमूलक प्राविधिक शिक्षा तथा उद्यमशीलता सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका युवाको प्रतिशत	५0% भन्दा माथि (३ अङ्क)	४0%देखि ५0% सम्म (२ अङ्क)	३0% देखि ४0% सम्म (१ अङ्क)	२0% देखि ३0% सम्म (0.५ अङ्क)	३	
२.३	स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र तालिम प्रदायक संस्था	प्रशस्त छ (२ अङ्क)	छ तर पर्याप्त छैन (१ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)		२	
२.४	शिक्षामा विनियोजित निशर्त बजेट प्रतिशत	१0% भन्दा माथि (२ अङ्क)	७% देखि १0% (१.५ अङ्क)	५% देखि ७% (१ अङ्क)	३% देखि ५% सम्म (0.५ अङ्क)	२	
२.५	प्रजनन स्वास्थ्य तथा यौन शिक्षा सम्बन्धी तालिम प्राप्त युवाको संख्या	३0% भन्दा माथि (२ अङ्क)	२0% देखि ३0 % सम्म (१.५ अङ्क)	१0% देखि २0% सम्म (१ अङ्क)	५% देखि १0% (0.५ अङ्क)	२	
२.६	युवाको अनुवाई र नेतृत्वमा भएका स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमको संख्या	१0 भन्दा बढी (२ अङ्क)	६ देखि ९ वटा (१.५ अङ्क)	३ देखि ५ वटा (१ अङ्क)	१ देखि २ वटा (0.५ अङ्क)	२	
२.७	मनोसामाजिक परामर्श केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन	छ (२ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)			२	
२.८	प्रजनन् स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने युवा को प्रतिशत	५0% भन्दा माथि (२ अङ्क)	४0%देखि ५0 % सम्म (१.५ अङ्क)	३0% देखि ४0 % सम्म (१ अङ्क)	२0% देखि ३0% सम्म (0.५ अङ्क)	२	
२.९	सुरक्षित प्रसुती सेवा लिने युवा महिलाको प्रतिशत	९0% भन्दा माथि (२ अङ्क)	८0% देखि ९0% (१.५ अङ्क)	७0% देखि ८0 % (१ अङ्क)	६0% देखि ७0 % (0.५ अङ्क)	२	
२.१0	विद्यालय स्वास्थ्य तथा नर्सिङ सेवाको उपलब्धता	छ (२ अङ्क)	केहीमा छ, केहीमा छैन (१ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)		२	
२.११	विद्यालयमा सेनिटरी प्याडको उपलब्धता (सार्वजनिक र संस्थागत दुवै)	छ (२ अङ्क)	केहीमा छ, केहीमा छैन (१ अङ्क)	छैन (0 अङ्क)		२	
२.१२	स्वास्थ्य क्षेत्रमा निसर्त विनियोजित बजेट प्रतिशत	१0% भन्दा माथि (३ अङ्क)	७% देखि १0% (२ अङ्क)	५% देखि ७% (१ अङ्क)	५% भन्दा कम (0 अङ्क)	३	

२.१३	खेलमैदान भएका विद्यालयको प्रतिशत	९०% भन्दा माथि (२ अङ्क)	८०% देखि ९० % (१.५ अङ्क)	७०% देखि ८० % (१ अङ्क)	६५% देखि ७० % (०.५ अङ्क)	२	
२.१४	शैक्षिक संस्था बाहेक सार्वजनिक खेल मैदान भएका वडाको प्रतिशत	९०% भन्दा माथि (३ अङ्क)	८०% देखि ९०% (२ अङ्क)	७०% देखि ८० % (१ अङ्क)	६०% देखि ७० % (०.५ अङ्क)	३	
२.१५	स्थानीय तह स्तरीय खेलकुद विकास समितिको गठन	३३ प्रतिशत महिला सहित छ (२ अङ्क)	गठन मात्र छ समावेशी छैन (१ अङ्क)	छैन (० अङ्क)		२	
२.१६	खेल शिक्षक नियुक्त भएका विद्यालयको प्रतिशत	९०% भन्दा माथि (३ अङ्क)	८०% देखि ९०% (२ अङ्क)	७०% देखि ८० % (१ अङ्क)	६०% देखि ७० % (०.५ अङ्क)	३	
२.१७	वर्ष दिन भित्र अन्तर वडास्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	
२.१८	खेलकुद क्षेत्रको लागि विनियोजित बजेटको प्रतिशत	५% भन्दा माथि (३ अङ्क)	४% देखि ५% (२ अङ्क)	३% देखि ४ % (१ अङ्क)	२% देखि ३ % (०.५ अङ्क)	३	
२.१९	स्थानीय तहमा भएका सार्वजनिक उद्यान तथा पार्क	सबै वडामा १/१ वटा भएमा (२ अङ्क)	५०% भन्दा बढी वडामा भएमा (१.५ अङ्क)	२५% देखि ५० % सम्म (१ अङ्क)	१०% देखि २५% सम्म (०.५)	२	
२.२०	जलवायु परिवर्तन र वातावरण संरक्षण सम्बन्धी तालिम प्राप्त युवाको प्रतिशत	३०% भन्दा माथि (२ अङ्क)	२०% देखि ३०% सम्म (१.५ अङ्क)	१०% देखि २०% सम्म (१ अङ्क)	५% देखि १०% (०.५ अङ्क)	२	
२.२१	२० वर्ष मुनीको किशोरकिशोरी/ युवाको विवाह र बालविवाह नियन्त्रणका अभियान	०% बालविवाह (२ अङ्क)	बालविवाह नियन्त्रणको लागि नीतिगत व्यवस्था गरी कार्यान्वयन गरी सकारात्मक परिणाम देखिएमा (१ अङ्क)	बालविवाह नियन्त्रणको लागि नीतिगत व्यवस्था छ (०.५ अङ्क) तर अझ गर्नुपर्ने छ।	छैन (० अङ्क)	२	
३	सहभागिता र नेतृत्व विकास						
३.१	युवा र रोजगार सूचना केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन	छ (२ अङ्क)	कुनै एउटा मात्र भएमा (१ अङ्क)	छैन (० अङ्क)		२	
३.२	सवै वडामा युवाक्लब गठन र वार्षिक रूपमा कम्तीमा ४ वटा बैठक बसेको	छ (२ अङ्क)	छ तर नियमित छैन (१ अङ्क)	छैन (० अङ्क)		२	
३.३	गाउँ/नगरपालिका स्तरीय युवा सञ्जाल गठन र वार्षिक रूपमा कम्तीमा ४ वटा बैठक बसेको	छ (२ अङ्क)	छ तर नियमित छैन (१ अङ्क)	छैन (० अङ्क)		२	

३.४	गाउँपालिका/नगरपालिका स्तरीय किशोरकिशोरी सञ्जाल गठन र वार्षिक रूपमा कम्तीमा ४ वटा बैठक बसेको	छ (२ अङ्क)	छ तर नियमित छैन (१ अङ्क)			२	
३.५	संस्थागत विकास अभिमूखीकरण तथा तालिम प्राप्त सञ्जालका सदस्यहरूको प्रतिशत	८०% भन्दा माथि (३ अङ्क)	७०% देखि ८०% (२ अङ्क)	६०% देखि ७० % (१ अङ्क)	५०% देखि ६० % (०.५ अङ्क)	३	
३.६	नेतृत्व विकास, विपद् व्यवस्थापन, जीवन उपयोगी सीप वा अन्य क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम लिएका युवाको प्रतिशत	८०% भन्दा माथि (३ अङ्क)	७०% देखि ८०% (२ अङ्क)	६०% देखि ७० % (१ अङ्क)	५०% देखि ६० % (०.५ अङ्क)	३	
३.७	"डिजिटल क्राईम र सेक्युरिटी" सम्बन्धी तालिम प्राप्त युवाको प्रतिशत	३०% भन्दा माथि (२ अङ्क)	२०% देखि ३० % सम्म (१.५ अङ्क)	१०% देखि २०% सम्म (१ अङ्क)	५% देखि १०% (०.५ अङ्क)	२	
४	विशेष वर्ग तथा समुदायका युवालाई विशेष व्यवस्था						
४.१	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा विशेष वर्ग तथा समुदायका युवा लक्षित कार्यक्रमको व्यवस्था	छ (२ अङ्क)	आंशिक छ (१ अङ्क)	छैन (० अङ्क)		२	
४.२	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक नागरिक लक्षित कार्यक्रम समावेश गरिएको	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	
४.३	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी लगायतका सार्वजनिक निकायहरू अपाङ्गतामैत्री संरचना निर्माणका बारेमा समावेश गरिएको	छ र कार्यान्वयन छ (२ अङ्क)	व्यवस्था छ आंशिक कार्यान्वयन छ (१ अङ्क)	व्यवस्था छैन वा कार्यान्वयन छैन । (० अङ्क)		२	
४.४	स्थानीय तहले नीति निर्माण प्रक्रियामा लैङ्गिक, धार्मिक, जातीय, भौगोलिक रूपमा पछाडि पारिएका र अल्पसंख्यकको प्रतिनिधित्वको नीतिगत सुनिश्चितता	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	
४.५	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको क्षमता विकास सम्बन्धी विषय समावेश गरिएको	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	
४.६	युवा सम्बन्धी बस्तुगत विवरण/प्रोफाईल तयार	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	
४.७	स्थानीय तहमा युवा मैत्री स्थानीय शासन सम्पर्क एकाईको स्थापना	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	
४.८	स्थानीय तहमा युवा मैत्री स्थानीय शासन स्रोत केन्द्रको स्थापना	छ (२ अङ्क)	छैन (० अङ्क)			२	

यस सूचकमा प्राप्त अङ्कलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गरी युवामैत्री स्थानीय शासनको अवस्थालाई मापन गर्न सकिनेछ । जसमा :

क) निकै सुधार गर्नुपर्ने (०-४०)

ख) युवामैत्री उन्मुख (४०-६०)

ग) युवामैत्री निकट (६०-८०)

घ) युवामैत्री स्थानीय तह (८० भन्दामाथि)

अनुसूची-२

कार्ययोजनाको ढाँचा तथा नमुना

शीर्षक:

क्र.सं.	गतिविधिहरू	कहिले गर्ने ?	कसरी गर्ने ?	कहाँ गर्ने ?	समन्वय कोसँग गर्ने ?	जिम्मेवार व्यक्ति / निकाय / शाखा	प्रमाणीकरण कसरी गर्ने ?	उपलब्ध स्रोतहरू	अनुगमन / मूल्याङ्कन सूचक	कैफियत

अनुसूची-३

युवामैत्री स्थानीय शासनका शिक्षा अन्तर्गतका सूचकहरू वर्तमाान अवस्था, पाँच वर्षको लक्ष्य र हरेक वर्षको वार्षिक लक्ष्यको कार्ययोजना निर्माणको ढाँचा

क्र.सं.	सूचकहरू	वर्तमान अवस्था	वार्षिक लक्ष्य				
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौँथो	पाँचौँ
१. नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा युवाको संलग्नतासँग सम्बन्धित सूचकहरू							
१.१	शिक्षा सम्बन्धी नीति मापदण्ड निर्माण समितिमा युवाको सहभागिताको प्रतिशत						
१.२	गाउँ तथा नगर शिक्षा समितिमा युवाको सहभागिताको प्रतिशत						
१.३	विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा युवा पदाधिकारीको प्रतिशत						
१.४	स्वास्थ्य समितिमा युवाको प्रतिनिधित्वको प्रतिशत						
१.५	स्थानीय तहमा निर्वाचित युवाको प्रतिशत						
१.६	वस्तीस्तरको योजना तर्जुमा समिति वा संरचनामा सहभागी युवाको प्रतिशत						
१.७	योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन समितिमा युवा सञ्जालको प्रतिनिधित्वको प्रतिशत						
१.८	स्थानीय तहले निर्माण गर्ने नीति तथा कानूनमा युवा संलग्नताको नीतिगत व्यवस्था सुनिश्चितता गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको						
१.९	स्थानीय तहले युवामैत्री आचारसंहिता र नीति निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको						
१.१०	स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समितिमा युवाक्लब सञ्जालको प्रतिनिधित्वको प्रतिशत						
२. युवासँग सम्बन्धित सरोकारका विषयवस्तुसँग सम्बन्धित सूचकहरू							
२.१	स्थानीय तह भित्र विद्यालय/कलेज नगएका युवा तथा किशोरकिशोरीको प्रतिशत						
२.२	सीपमूलक प्राविधिक शिक्षा तथा उद्यमशीलता सम्बन्धी तालिम प्राप्त गरेका युवाको प्रतिशत						
२.३	स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र तालिम प्रदायक संस्था						
२.४	शिक्षामा विनियोजित निशर्त बजेट प्रतिशत						
२.५	प्रजनन् स्वास्थ्य तथा यौन शिक्षा सम्बन्धी तालिम प्राप्त युवाको संख्या						
२.६	युवाको अनुवाई र नेतृत्वमा भएका स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमको संख्या						
२.७	मनोसामाजिक परामर्श केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन						
२.८	प्रजनन स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने युवाको प्रतिशत						
२.९	सुरक्षित प्रसुती सेवा लिने युवा महिलाको प्रतिशत						
२.१०	विद्यालय स्वास्थ्य तथा नसिंङ सेवाको उपलब्धता						

२.११	विद्यालयमा सेनिटरी प्याडको उपलब्धता (सार्वजनिक र संस्थागत दुवै)						
२.१२	स्वास्थ्य क्षेत्रमा निसर्त विनियोजित बजेट प्रतिशत						
२.१३	खेलमैदान भएका विद्यालयको प्रतिशत						
२.१४	शैक्षिक संस्था बाहेक सार्वजनिक खेल मैदान भएका वडाको प्रतिशत						
२.१५	स्थानीय तह स्तरीय खेलकुद विकास समितिको गठन						
२.१६	खेल शिक्षक नियुक्त भएका विद्यालयको प्रतिशत						
२.१७	वर्ष दिन भित्र अन्तर वडास्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन						
२.१८	खेलकुद क्षेत्रको लागि विनियोजित बजेटको प्रतिशत						
२.१९	स्थानीय तहमा भएका सार्वजनिक उद्यान तथा पार्क						
२.२०	जलवायु परिवर्तन र वातावरण संरक्षण सम्बन्धी तालिम प्राप्त युवाको प्रतिशत						
२.२१	२० वर्ष मुनीको किशोरकिशोरी/युवाको विवाह र बालविवाह नियन्त्रणका अभियान						
३. सहभागिता र नेतृत्व विकास							
३.१	युवा र रोजगार सूचना केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन						
३.२	सबै वडामा युवाक्लब गठन र वार्षिक रूपमा कम्तीमा ४ वटा बैठक बसेको						
३.३	गाउँ/नगरपालिका स्तरीय युवा सञ्जाल गठन र वार्षिक रूपमा कम्तीमा ४ वटा वैठक बसेको						
३.४	गाउँपालिका/नगरपालिका स्तरीय किशोरकिशोरी सञ्जाल गठन र वार्षिक रूपमा कम्तीमा ४ वटा बैठक बसेको						
३.५	संस्थागत विकास अभिमूखीकरण तथा तालिम प्राप्त सञ्जालका सदस्यहरूको प्रतिशत						
३.६	नेतृत्व विकास, विपद् व्यवस्थापन, जीवन उपयोगी सीप वा अन्य क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम लिएका युवाको प्रतिशत						
३.७	"डिजिटल क्राईम र सेक्युरिटी" सम्बन्धी तालिम प्राप्त युवाको प्रतिशत						
४. विशेष वर्ग तथा समुदायका युवालाई विशेष व्यवस्था							
४.१	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा विशेष वर्ग तथा समुदायका युवा लक्षित कार्यक्रमको व्यवस्था						
४.२	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक नागरिक लक्षित कार्यक्रम समावेश गरिएको						
४.३	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी लगायतका सार्वजनिक निकायहरू अपाङ्गतामैत्री संरचना निर्माणका बारेमा समावेश गरिएको						

४.४	स्थानीय तहले नीति निर्माण प्रक्रियामा लैङ्गिक, धार्मिक, जातीय, भौगोलिक रूपमा पछाडि पारिएका र अल्पसंख्यकको प्रतिनिधित्वको नीतिगत सुनिश्चितता						
४.५	स्थानीय तहको नीति तथा कार्यक्रममा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको क्षमता विकास सम्बन्धी विषय समावेश गरिएको						
४.६	युवा सम्बन्धी बस्तुगत विवरण/प्रोफाईल तयार						
४.७	स्थानीय तहमा युवा मैत्री स्थानीय शासन सम्पर्क एकाईको स्थापना						
४.८	स्थानीय तहमा युवा मैत्री स्थानीय शासन स्रोत केन्द्रको स्थापना						

अनुसूची ४
स्थानीय तहको निर्वाचन २०७९ मा युवा प्रतिनिधित्वको अवस्था

स्थानीय तह निर्वाचन २०७९ मा ३० वर्ष उमेर समूहका १६ हजार ३ सय ७२ उम्मेदवार प्रतिस्पर्धामा थिए । यसैगरी ३१ वर्षदेखि ४० वर्ष उमेर समूहका उमेदवारको संख्या भने ४३ हजार ४ सय ४२ रहेको थियो । निर्वाचन आयोगले सार्वजनिक गरेको तथ्याङ्क अनुसार उक्त निर्वाचनमा निर्वाचित एक तिहाई भन्दाबढी जनप्रतिनिधि युवा रहेका छन् । जसमा २१ देखि ४० वर्ष उमेर समूहका ४१.१९ प्रतिशत जनप्रतिनिधि निर्वाचित भएका छन् ।

स्थानीय तह निर्वाचन २०७९ मा भएको उमेर समूहगत प्रतिनिधित्व

क्र.सं.	उमेर समूह	प्रतिशत
१	२१-३०	१०
२	३१-४०	३१
३	४१-५०	३२
४	५१-६०	२०
५	६१ माथि	७

स्रोतः निर्वाचन आयोग

अनुसूची ५

राष्ट्रिय युवा परिषद्ले वि.सं. २०७५ सालमा युवामैत्री स्थानीय तह कार्यक्रम सञ्चालन भएका नमूना पालिकाहरू

क्र.सं.	जिल्ला	प्रदेश	पालिका
१	इलाम	कोशी	चुलाचुली गाउँपालिका
२	तेह्रथुम	कोशी	म्याङलुङ नगरपालिका
३	सिराहा	मधेश	नरहा गाउँपालिका
४	बारा	मधेश	करैयामाई गाउँपालिका
५	रामेछाप	बागमती	खाँडादेवी गाउँपालिका
६	मकवानपुर	बागमती	मनहरी गाउँपालिका
७	स्याङ्जा	गण्डकी	फेदीखोला गाउँपालिका
८	पर्वत	गण्डकी	मोदी गाउँपालिका
९	कपिलवस्तु	लुम्बिनी	बाणगंगा नगरपालिका
१०	दाङ	लुम्बिनी	गंगीशरण गाउँपालिका
११	जुम्ला	कर्णाली	तिला गाउँपालिका
१२	सुर्खेत	कर्णाली	सिम्ता गाउँपालिका
१३	कैलाली	सुदूरपश्चिम	गोदावरी नगरपालिका

अनुसूची-६

युवाका बारेमा काम गर्ने नेपाल सरकारका मन्त्रालय तथा अन्य केहि निकायहरूको विवरण

क्र.सं.	निकायको नाम	सम्पर्क
१	युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय	https://www.moys.gov.np/
२	श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय	https://moless.gov.np
३	अर्थ मन्त्रालय	https://mof.gov.np
४	उद्योग वाणिज्य तथा आपुर्ति मन्त्रालय	https://moics.gov.np
५	उर्जा, जलस्रोत तथा सिंचाई मन्त्रालय	https://www.moewri.gov.np
६	कृषि भूमि व्यवस्था तथा सहकारी व्यवस्था मन्त्रालय	https://molcpa.gov.np
७	खानेपानी मन्त्रालय	https://mows.gov.np
८	गृह मन्त्रालय	https://www.moha.gov.np
९	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय	https://www.opmcm.gov.np
१०	भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	http://www.mopit.gov.np
११	महिला बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय	https://mowcsc.gov.np
१२	शहरी विकास मन्त्रालय	https://www.moud.gov.np
१३	शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	https://moest.gov.np
१४	संस्कृति पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	https://www.tourism.gov.np
१५	संघीय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	https://www.mofaga.gov.np
१६	सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्रालय	https://mocit.gov.np
१७	स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	https://www.mohp.gov.np
१८	सीप विकास तालिम केन्द्र	https://vsdta.gov.np
१९	राष्ट्रिय युवा परिषद्	https://nyc.gov.np
२०	युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष	http://www.ysef.gov.np
२१	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम	https://pmep.gov.np
२२	प्रादेशिक मन्त्रालयहरु	

अनुसूची-७

राष्ट्रिय युवा परिषद् नेपालको नेतृत्व र जागृति बाल तथा युवा सरोकार नेपाल, युएनडिपी तथा युनिसेफसँगको सहकार्यमा नमुनाको रूपमा युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम २०७९ सञ्चालन भएका पालिकाहरू:

क्र.सं.	जिल्ला	प्रदेश	स्थानीय तह
१	उदयपुर	कोशी	रौतामाई गाउँपालिका
२	सप्तरी	मधेश	कञ्चनरुप नगरपालिका
३	चितवन	बागमती	माडी नगरपालिका
४	नवलपुर	गण्डकी	कावासोती नगरपालिका
५	रुपन्देही	लुम्बिनी	तिलोत्तमा नगरपालिका
६	दैलेख	कर्णाली	महाबु गाउँपालिका
७	बैतडी	सुदूरपश्चिम	दशरथचन्द नगरपालिका

अनुसूची ८
युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रम सञ्चालन नमुना कार्यविधि, २०८०

१. प्रस्तावना:

वि.सं. २०७२ सालमा जारी भएको नेपालको संविधान, पन्धौं योजना, राष्ट्रिय युवा नीति २०७२, युथ भिजन २०२५, दश वर्षे रणनीतिक योजना, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुसार स्थानीय सरकारले सञ्चालन गर्ने गतिविधि तथा कार्यक्रमलाई युवामैत्री किसिमले सञ्चालन गरी युवाको समग्र व्यक्तित्व विकास गर्दै, शिक्षित, स्वास्थ्य, उद्यमशील र नेतृत्वदायी क्षमतायुक्त बनाउँदै स्थानीय तहलाई युवामैत्री बनाउन यो कार्यविधि तयार गरिएको छ ।

२. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस कार्यविधिको नाम "युवामैत्री स्थानीय शासन सम्बन्धी कार्यविधि" रहने छ । यसपछि छोटकरीमा यसलाई "कार्यविधि" मात्रै भनिने छ र यो कार्यविधि गाउँ/नगर सभाबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ ।

३. परिभाषा: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा,

क) "मन्त्रालय" भन्नाले संघीय युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयलाई सम्झनु पर्दछ ।

ख) "युवा" भन्नाले १६ वर्षदेखि ४० वर्ष उमेर समूहका व्यक्ति सम्झनुपर्दछ ।

ग) "परिषद्" भन्नाले राष्ट्रिय युवा परिषद्लाई सम्झनुपर्दछ ।

घ) "युवा मैत्री शासन" भन्नाले यस कार्यविधि बमोजिम सञ्चालन हुने, युवा मैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शनमा उल्लेखित सूचक प्राप्त भएको शासनलाई सम्झनु पर्दछ ।

ङ) "कार्यक्रम" भन्नाले १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहका युवाहरूलाई यस कार्यविधि बमोजिम सञ्चालन हुने कार्यक्रमलाई सम्झनुपर्दछ ।

च) "स्थानीय तह" भन्नाले ....गाउँपालिका र नगरपालिकालाई सम्झनु पर्दछ ।

छ) "दिग्दर्शन" भन्नाले राष्ट्रिय युवा परिषद्ले निर्माण गरेको युवामैत्री स्थानीय शासनको सूचकहरू समेत समेटिएको दिग्दर्शन २०८० लाई सम्झनु पर्छ ।

ज) "विज्ञ" भन्नाले सम्बन्धित विषयमा अनुभव र दक्षता भएको व्यक्तिलाई सम्झनु पर्दछ ।

झ) "सूचक" भन्नाले युवा मैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शनमा उल्लेख गरिएका सूचकलाई सम्झनु पर्दछ ।

ञ) "गैरसरकारी संस्था" भन्नाले नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड पूरा गरी गठन भएका सामाजिक संस्थाहरूलाई सम्झनुपर्दछ ।

४. युवा मैत्री स्थानीय शासन घोषणा गर्न सकिने

दिग्दर्शनले तोके बमोजिमको सूचकहरू प्राप्त भएपश्चात युवा मैत्री स्थानीय शासन घोषणा गर्न सकिनेछ । यसको लागि तोकिएको विज्ञले उक्त सूचकहरूको प्राप्ति भएको नभएको स्वतन्त्रता पूर्वक अध्ययन गर्नुपर्नेछ । यसरी अध्ययन गर्ने विज्ञ समूहमा देहाय बमोजिमका पाँच जना सदस्य रहनेछन्:

क) सम्बन्धित स्थानीय तहको अध्यक्ष वा प्रमुखले तोकेको जनर्निवाचित प्रतिनिधि मध्येबाट एकजना	संयोजक
ख) युवाको क्षेत्रमा काम गरिरहेका विज्ञ एकजना	सदस्य

ग) स्थानीय युवा समितिका अध्यक्ष एकजना — सदस्य

घ) गाउँस्तरीय युवा सञ्जालका अध्यक्ष एकजना — सदस्य

ङ) शिक्षा शाखाका प्रमुख — सदस्य–सचिव

५. सूचकहरू थपघट तथा अद्यावधिक गर्न सकिनेः-

युवामैत्री स्थानीय शासन घोषणा गर्न दिग्दर्शनमा तोकिए बमोजिमको सूचक पूरा गरी तोकिएको अङ्क प्राप्त गरेको हुनुपर्छ । दिग्दर्शनमा उल्लेख भएका सूचकहरूलाई स्थानीय सरकारले स्थानीयकरण गर्न र आवश्यक थप सूचक तयार गर्न सक्नेछ ।

६. युवामैत्री स्थानीय शासन समिति/संयन्त्र निर्माण गर्न सकिनेः-

स्थानीय तहले युवामैत्री स्थानीय तहको निर्माणको लागि तोकिएका सूचक प्राप्तिको लागि गर्नुपर्ने कामको योजना निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन लगायतका काम गर्नको लागि “युवामैत्री स्थानीय शासन समिति/संयन्त्र” निर्माण गर्न सक्नेछ । आवश्यकता अनुसार उपसमिति पनि गठन गर्न सकिनेछ । यसको लागि आवश्यकता अनुसारको सदस्य राख्न सकिने छ । यद्यपी यसरी निर्माण गरिएको समिति तथा संयन्त्रमा सम्बन्धित विषयको विज्ञ, युवासञ्जालका प्रतिनिधिहरूको प्रतिनिधित्व भने सुनिश्चित गरिनुपर्छ । साथै यस्तो समिति लैङ्गिक, धार्मिक, जातजातिगत दृष्टिकोणले समावेशी भएको हुनुपर्नेछ ।

७. युवामैत्री स्थानीय तहको लागि विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी तथा नीजि क्षेत्रसँग समन्वय गर्न सकिनेः-

युवामैत्री स्थानीय तह निर्माणको लागि अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्था, निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सकिनेछ । यसको लागि विषयगत रूपमा काम गरिरहेका विभिन्न सरकारी, गैरसरकारी, नीजि तथा सामुदायिक क्षेत्र तथा संघसंस्थासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सकिनेछ ।

८. वार्षिक कार्यक्रम तथा आवधिक योजना बनाउँदा युवामैत्री स्थानीय शासनका सूचकलाई अङ्ग बनाउन सकिनेः

स्थानीय तहले हरेक वर्ष निर्माण गर्ने वार्षिक नीति, कार्यक्रम,बजेट तयारी तथा आवधिक र विषयगत योजना बनाउँदा युवामैत्री स्थानीय शासन दिग्दर्शन २०८० मा उल्लेख गरिएका सूचक र त्यसको कार्ययोजनालाई आफ्नो अङ्ग बनाउन सकिनेछ ।

९. पुरस्कृत गर्न सकिनेः

युवामैत्री स्थानीय शासनको लागि महत्त्वपूर्ण योगदान गर्ने विभिन्न व्यक्ति, सरकारी, गैरसरकारी, नीजि तथा सामुदायिक संघसंस्था तथा अन्य निकाय वा पक्षलाई स्थानीय तहले विशेष कार्यक्रम गरी पुरस्कृत तथा प्रोत्साहित गर्न सक्नेछ । यसको लागि एक स्वतन्त्र र स्वायत्त सिफारिस समिति गठन गरी सिफारिस गरिनेछ । देहाय बमोजिमका सदस्य भएको समितिले छनौट गरी पुरस्कृत गर्नुपर्दछः

क) सम्बन्धित स्थानीय तहको उपप्रमुख वा उपाध्यक्ष — संयोजक

ख) युवासँग सम्बन्धित विषयको विज्ञ एकजना — सदस्य

ग) स्थानीय युवा समितिका प्रमुख	सदस्य
घ) स्थानीय युवा सञ्जालका अध्यक्ष एकजना	सदस्य
च) सम्बन्धित स्थानीय तहको शिक्षा शाखा प्रमुख	सदस्य-सचिव

१०. नियन्त्रण तथा निर्देशन दिन सक्ने :

क) कार्यपालिकाले युवामैत्री स्थानीय तह घोषणाको लागि गठन गरिएका सबै समिति तथा संयन्त्रलाई नियन्त्रण गर्न र निर्देशन दिन सक्नेछ ।

ख) स्थानीय तह अर्न्तगत कार्यरत सरकारी, गैरसरकारी तथा नीजि क्षेत्रलाई पनि निर्देशन दिन सक्नेछ ।

११. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि समिति गठन गर्न सकिने :

स्थानीय तहबाट सञ्चालन हुने युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्ययोजना अर्न्तगतका योजना तथा कार्यक्रम र गतिविधिहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसको लागि युवामैत्री स्थानीय तहस्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्न सकिने छ । जसको संयोजक तथा सदस्यहरू देहाय बमोजिम रहने छन् ।

क) सम्बन्धित स्थानीय तहको उपाध्यक्ष/उपप्रमुख	संयोजक
ख) शिक्षा, युवा तथा खेलकुद हेर्ने कार्यपालिका सदस्य	सदस्य
ग) सम्बन्धित स्थानीय तहको प्रशासकीय प्रमुख	सदस्य
घ) स्थानीय युवा परिषद्का प्रमुख	सदस्य
ङ) सम्बन्धित स्थानीय तहको युवा सञ्जालका संयोजक	सदस्य
च) शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखाका प्रमुख	सदस्य-सचिव

१२. अन्य थप समितिहरू गठन गर्न सकिने :

स्थानीय तहको सरकारबाट सञ्चालन हुने युवामैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयनका लागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतको नेतृत्वमा युवामैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन तथा समन्वय समिति पनि गठन गर्न सकिनेछ । यस्तो समितिमा सबै विषयगत शाखाहरू र विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूको प्रतिनिधित्व हुनेगरी गर्न सकिनेछ ।

त्यसैगरी स्थानीय तहमा युवामैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धनका लागि बहुपक्षीय सरोकारवालाहरूको सहभागिता र नेतृत्वमा युवामैत्री स्थानीय शासन सहयोग तथा प्रवर्द्धन समूह /समिति पनि गठन गरी परिचालन गर्न सकिनेछ ।

१३. विविध :

युवामैत्री स्थानीय तह घोषणाको लागि यस कार्यविधिमा उल्लिखित प्रक्रियाहरूसँग नबाझिने गरी तथा प्रचलित ऐन, कानून तथा निर्देशनहरूसँग प्रतिकुल नहुने गरी परिमार्जन तथा आवश्यकता अनुसार अन्य प्रक्रियाहरूका सम्बन्धमा स्थानीय तहले संसोधन गर्न, परिमार्जन गर्न निर्देशन दिन सक्नेछ ।

दश वर्षे रणनीतिक योजना र कार्यक्रमका पाँच स्तम्भहरु:

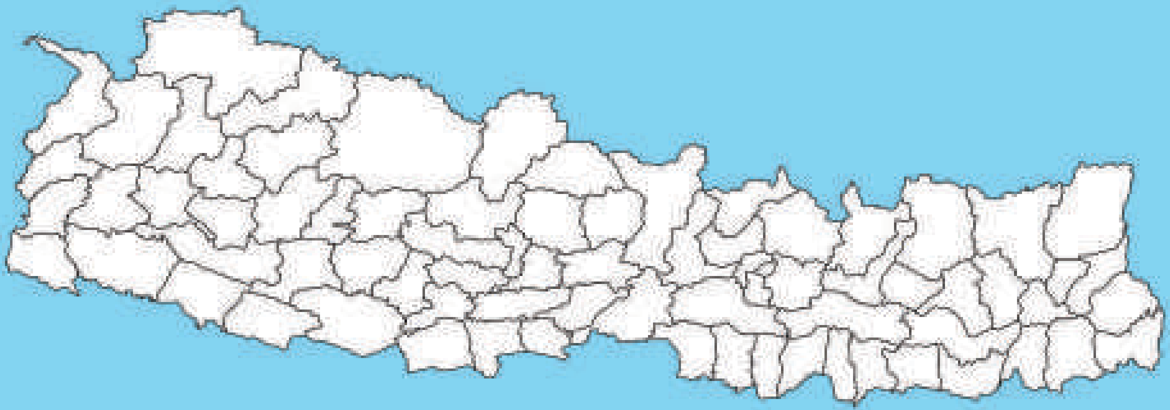

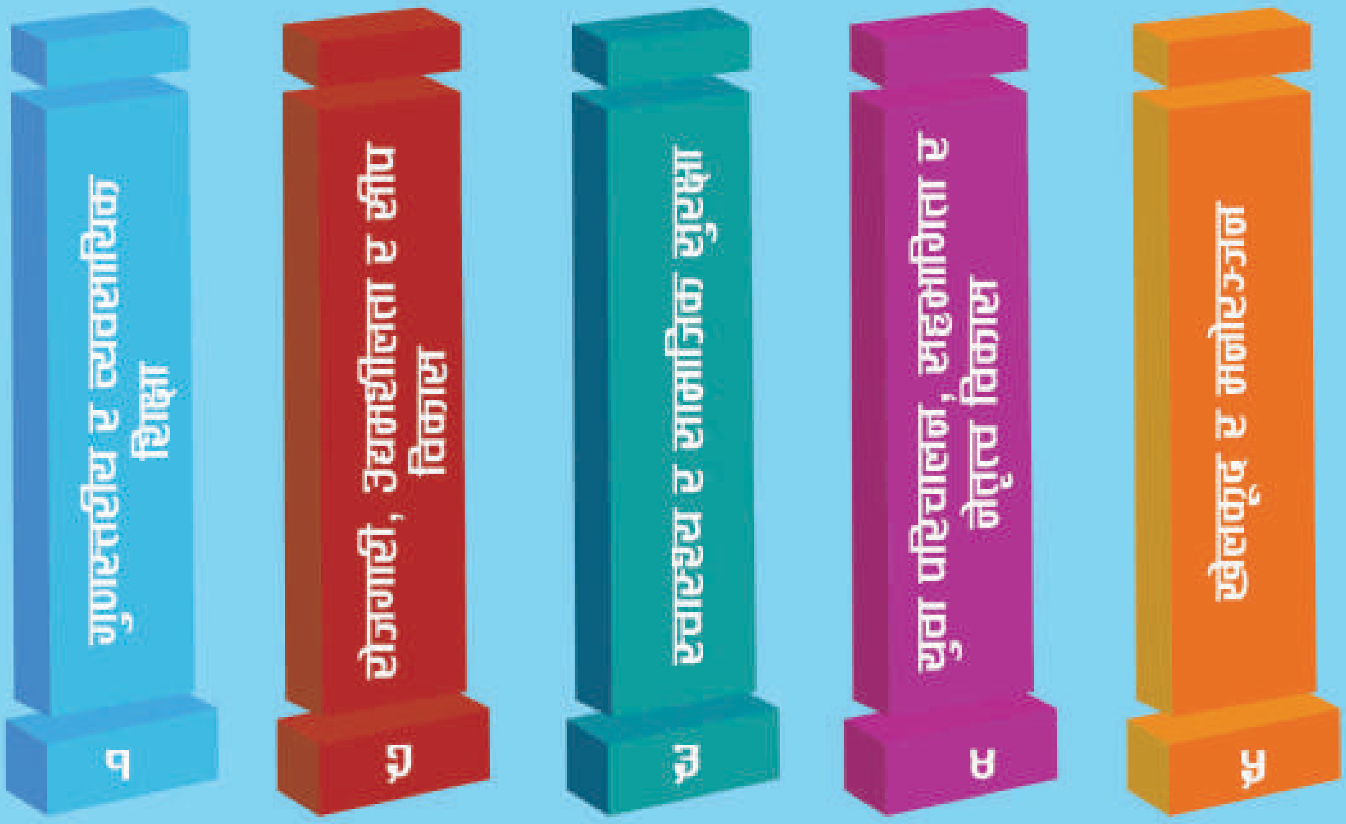

नेपाल सरकार
युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय
राष्ट्रिय युवा परिषद्
सानोठिमी, भक्तपुर
Te: 01-6635133, Email: info@nyc.gov.np
website: www.nyc.gov.np

राष्ट्रिय युवा परिषद्-नेपाल
२०७२